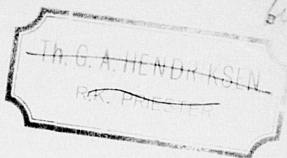

45/329

R. F. FINLAY,

(Hoogfcheeraar in de pfijlofoephie aan de Univerfiteit te Dublin.)

HET HYPNOTISME.

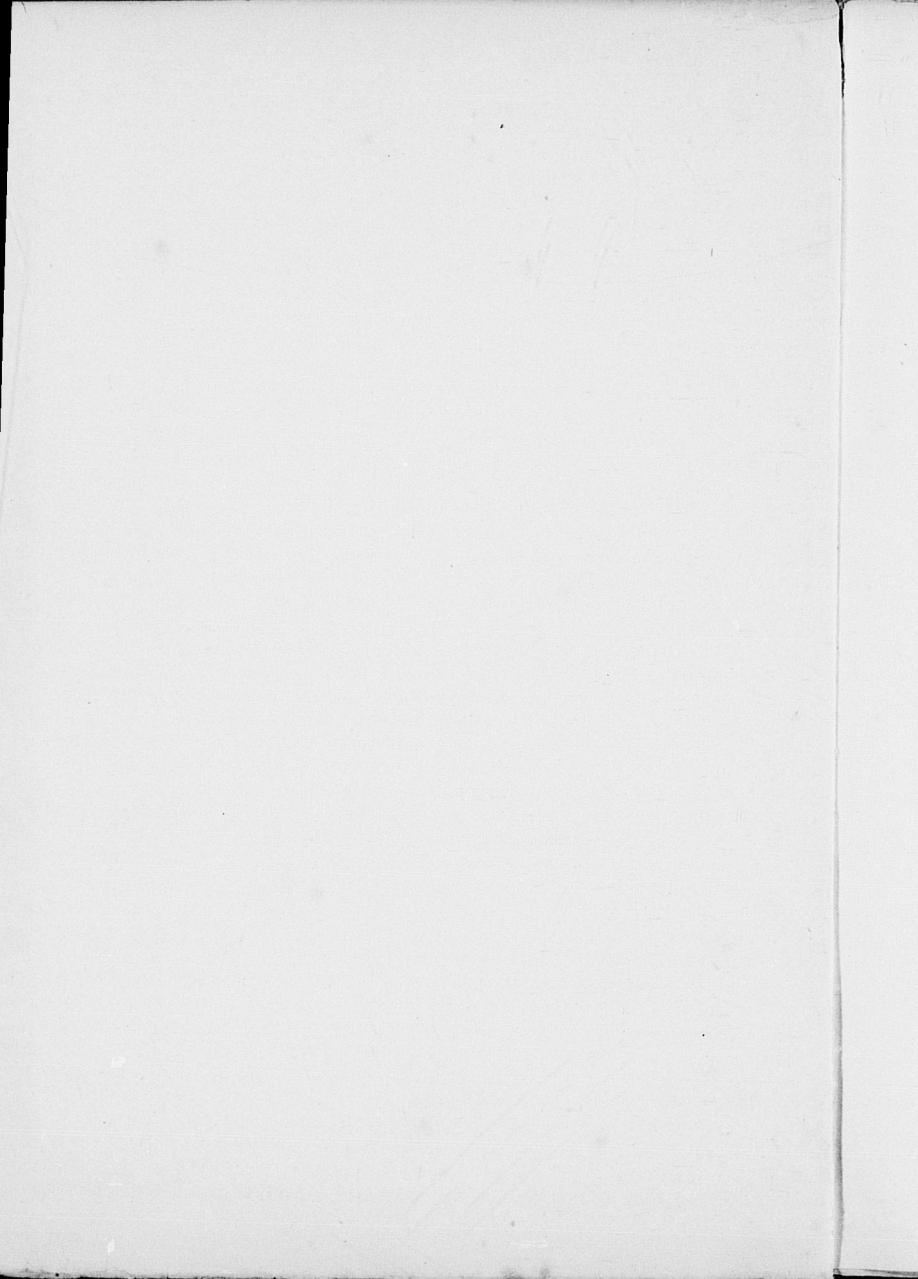
Boe het zich voordoet.

Boe het verklaard moet worden.

Welke gevaren er aan verbonden zijn.

UTRECHT. — H. HONIG.

R. F. FINLAY.

HET HYPNOTISME.

RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT

2069 3796

Lijns 45-329

R. F. FINLAY,

(*Hoogleeraar in de filosofie aan de Universiteit te Dublin*)

HET HYPNOTISME.

Hoe het zich voordoet.

Hoe het verklaard moet worden.

Welke gevaren er aan verbonden zijn.

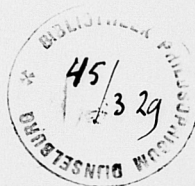
NAAR HET ENGELSCHE

DOOR

W. F. ANDRIESSEN.

UTRECHT. — H. HONIG. — 1892.

Utrechtsche Drukkerij, P. DEN BOER, Utrecht.

VOORREDE.

De volgende bladzijden zijn de bewerking van een verdienstelijk artikel van de hand des Heeren R. F. FINLAY, hoogleeraar aan de Universiteit te Dublin, voorheen redacteur van het Engelsche tijdschrift „The Lyceum”, waarin ook deze studie is verschenen.

Reeds het feit, dat in den tegenwoordigen tijd het hypnotisme in de geneeskunde meer en meer toepassing vindt, deed ons een Hollandsch gewaad voor de gedachten van prof. FINLAY gewenscht schijnen; in die meening werden wij niet weinig versterkt door het misbruik, dat voor onedele doeleinden maar al te vaak van deze macht wordt gemaakt.

Zooowel lichamelijk als zedelijk gaat zulk een misbruik met de grootste geraren gepaard. Daarom zullen velen zich gaarne op de hoogte willen stellen van eene beknopte

beschrijving van de verschijnselen van het hypnotisme, maar zal 't vooral velen belang inboezemen, een proeve van verklaring te leeren kennen, die met den tegenwoordigen stand der wetenschap in overeenstemming is. Als vanzelf sluit zich daarbij eene beschouwing aan over het vraagstuk, binnen welke perken het hypnotiseeren behoort te blijven en welke de fysieke en moreele uitwerking daarvan is.

Het werkje van prof. FINLAY geeft op al deze vragen een antwoord.

Moge het bij velen den sluier wegnemen, die voor hun oog het hypnotisme tot hiertoe bedekte!

I.

HOE DOET HET HYPNOTISME ZICH VOOR.

De psycholoog, die met aandacht de hedendaagsche ontwikkeling zijner wetenschap heeft gevolgd, gevoelt zich gedrongen een groot gedeelte van zijne gedachten te wijden aan de vreemdsoortige groep van verschijnselen, die men tegenwoordig gewoon is, onder den naam van hypnotisme samen te vatten.

't Zal nauwelijks noodig zijn, op te merken, dat dit woord rechtstreeks van het Grieksche „slaap” is afgeleid. De hypnotische slaap is echter geheel verschillend van den natuurlijke slaap, die rust en verkwikking aanbrengt; hij wordt òf te voorschijn geroepen door de wetenschap, tot het verkrijgen van grondiger kennis der menschelijke natuur, òf door een meer of minder edele kunst met weinig loffelijke oogmerken opgewekt.

Het is gebleken, dat er middelen zijn, waardoor een mensch, hetzij man of vrouw, als het ware losgemaakt kan worden van zijn zelfstandig bestaan. In dien toestand geraakt het zelfbewustzijn in wanorde of houdt geheel op, zijne functiën uit te oefenen en vreemde verschijnselen, zoowel wat het organisme als den geest betreft, zijn bij den behandelde waar te nemen.

't Zijn deze verschijnselen, die voor den zielkundige van het uiterste belang zijn.

't Heeft den schijn, als zullen zij een geheel nieuw verband tusschen geest en stof aan hem ontsluiëren, of althans een helderder licht werpen over de onderlinge verhouding tusschen deze beide bestanddeelen der menschelijke natuur.

Doch ook voor de beoefenaren van andere wetenschappen zijn deze verschijnselen van de grootste beteekenis.

Den medicus verschaffen zij het antwoord op zoo menig vraagstuk, waarvoor hij geen oplossing kon vinden, vooral in die afdeeling zijner uitgebreide wetenschap, welke zich met de symptomen en de genezing van ziekten des geestes bezighoudt en die hij met den technischen term van „psychische pathologie en therapie” bestempelt.

De wijze, waarop het hypnotisme zich voordoet, kan ook den jurist somtijds een licht doen opgaan. Handelingen, in hypnotischen toestand verricht, kunnen namelijk ver reikende gevolgen voor de wet hebben. 't Is mogelijk, dat iemand tijdens de hypnose een misdad begaat of een wettige akte teekent, zoodat de rechtsgeleerde zich op de hoogte dient te brengen van de eigenaardigheden, die zulk een toestand kenmerken. Eerst dan is 't hem mogelijk over de al of niet toerekenbaarheid een oordeel te vellen.

Eindelijk moeten de bewuste verschijnselen den theoloog tot nadenken stemmen. 't Kan niet anders, of zij moeten voor hem de aanleiding zijn tot een vernieuwd onderzoek naar de opvattingen van den vrijen wil en de individueele persoonlijkheid van den mensch. Wellicht

zullen zij hem de noodzakelijkheid doen inzien om de grenzen, die tot hiertoe het natuurlijke van het boven-natuurlijke scheidden, te veranderen, misschien ook hem meer eerbied inboezemen voor de kenmerken, zooals de grootmeesters zijner wetenschap die hebben vastgesteld, tot het onderscheiden van het boven-natuurlijke van het verwonderlijke en hetgeen rechtstreeks met alle natuurwetten in strijd is.

Hoe vreemd het ook moge klinken, toch is het waar, dat het heelwat moeite gekost heeft, ernstige wetenschappelijke mannen tot een kalme bestudeering van zulke gewichtige vragen te bewegen. Nog zonderling is het, dat zij, die op den meest beslist toon een wetenschappelijk onderzoek der hypnotische verschijnselen wei-gerden, de materialistische en positieve richting waren toegedaan, dus diegenen, die er anders hunne eer in stelden, oorzaak en gevolg op te sporen.

Men geve ons feiten, zeggen zij met Gradgrind.

Welnu, hier zijn feiten, die in de laatste eeuw tot eene eerbiedwaardige massa zijn aangegroeid, feiten, waarnaar zij steeds weder tot onderzoek en, indien mogelijk, tot verklaring hun verlangen te kennen gaven. Doch de groote meerderheid der om feiten roepende geleerden wilde daarmee niets te doen hebben, toen zij tot hunne beschikking waren; met eene minachting, den verblindsten aanhanger der metaphysica waardig, ontkenden zij het bestaan van vertrouwbare gegevens. Steunende op algemeene, hun bekende grondbeginselen, meenden zij het recht te hebben, de verschijnselen, zooals deze hun werden aangeboden, te mogen loochenen. De waarnemers werden door hen voor bedriegers en marktschreeuwers

en zij, die geloof hechtten aan die waarnemingen, voor onnoozele halzen en bedrogenen uitgemaakt.

Dat is tegenwoordig geheel anders. Aan de oude waarheden werden nieuwe namen gegeven en hetzelfde verschijnsel, anders bestempeld, werd tot een van de voornaamste onderwerpen van wetenschappelijk onderzoek.

Het geloof aan geheime invloeden op den overigens bekenden natuurlijken gang van zaken, invloeden, die de grootste rol in het heelal spelen en evengoed in het geestesleven van den mensch als in aangelegenheden van anderen aard hun macht doen gelden, is al eeuwenoud. Het nam echter zoo dikwijls den vorm van een wonderlijk en gevaarlijk bijgeloof aan, dat daarin voor bezadigde geleerden een verontschuldiging is gelegen, dat zij dergelijke meeningen zonder veel omhaal verwierpen en afkeurden. Een poging om deze geleerden te winnen voor de vraag, die haar ditmaal in een meer wetenschappelijken vorm werd voorgelegd, dateert van den tijd der werkzaamheid van den Duitschen doctor Mesmer.

Mesmer werd in 1734 geboren. Toen hij in 1766 te Weenen tot doctor promoveerde, schreef hij eene dissertatie over den invloed der planeten bij de behandeling van ziekten. Daarin trachtte hij aan te toonen, dat de hemellichamen door een fijn *fluidum*, hetwelk hij dierlijk magnetisme noemde, op het levende organisme inwerkten. Hij ging daarbij van de vooronderstelling uit, dat dit *fluidum* in het gansche heelal te vinden was en de eigenschap bezat, bewegingstrillingen van elke soort voort te planten. Ook het zenuwstelsel nam het in zich op. De toestanden, welke het *fluidum* in het lichaam

deed ontstaan, waren te vergelijken met die, welke het magnetiseeren in het aanzijn riep. Toch moest men deze beide vormen niet met elkaar verwarren; de eene kracht werkte onafhankelijk van de andere.

Het dierlijk magnetisme kon een krachtdadig middel worden ter genezing van zenuwziekten. De geneesheer kon met behulp daarvan een juist inzicht in de ziekte verkrijgen en daardoor in staat gesteld worden, den voortgang te observeeren en tegen te gaan. Een volledige kennis van de eigenschappen en de uitwerking van dit *fluidum* zou de geneeskunde der volmaaktheid nabij doen komen.

De theorie van Mesmer werd in Duitschland niet zeer gunstig opgenomen. Daarom verliet de doctor het voor zijne denkbeelden niet ontvankelijke vaderland en vertrok naar Parijs.

Hier was de tijd voor zijne theorie en voor hemzelf alleszins gunstig. De geest van Voltaire en Montesquieu voerde heerschappij over de Fransche samenleving. Afgezien van andere invloeden, die den waren godsdienst vijandig waren, was 't vooral deze geest, die het geloof vernietigde en de gemoederen voor bijgeloof deed rijpen. Menschen, die het bovennatuurlijke grif hadden verworpen, namen gretig de nieuwe leer aan, die aan hunne wanbegrippen voedsel schonk. Een algemeene wet der vergelding werd op hen toegepast: zij werden met hunne eigen zonden gestraft.

Een tegenstander van Mesmer schreef, spoedig nadat de avonturier zich op de *Place Vendôme* had gevestigd: „In Parijs vindt men gezelschappen, die groote sommen uitgeven om de mystiek te ontsluiëren. Deze menschen

hebben zichzelf wijs gemaakt, dat er geheime krachten in de natuur sluimeren, onzichtbare geesten, wier daden men kan waarnemen en nagaan; zij gelooven, dat het grootste deel der alledaagsche verschijnselen en alle menschenlijke daden afhankelijk zijn van geheimzinnige invloeden en de een of andere mysterieuse geest onze schreden leidt. Deze hartstocht voor verborgen krachten, mystiek en gezochte verklaringen wordt in Parijs algemeen en houdt bijna iedereen, die niets om handen heeft, bezig. De groote vraag van den dag is de inwijding in de mysteries der natuur. In de hogere inrichtingen van onderwijs, de musea, de muzikale kringen en de clubs gaat men geheel op in het streven naar het ontdekken van geheime waarheden."

In zulk eene omgeving kon Mesmer van een hartelijke verwelkoming zeker zijn. 't Duurde dan ook niet lang, of hij was een der meest bekende personen in Parijs.

In het kleine bestek van 27 stellingen maakte hij zijne theorie openbaar. Daarin legde hij de grondbeginselen zijner geneesmethode aan Frankrijks burgers bloot. Al spoedig was het getal zijner patiënten zóó groot, dat hij, hoewel hij bij zijne behandeling zooveel mogelijk allen omslag vermeed, verscheidene assistenten in dienst moest nemen.

Het middel, waardoor hij den magnetischen slaap te voorschijn riep, bestond hierin, dat hij met zijne handen langs den patiënt streek, waarbij hij tegelijkertijd zorg droeg, dezen door suggestie of toespraken van verschillenden aard voor te bereiden op den hypnotischen toestand. Soms tijds magnetiseerde hij de zieken door hen alleen strak aan te kijken. Meermalen bracht hij ook dertig à

veertig personen tegelijk in slaap; in die gevallen liet hij hen rondom zich plaats nemen, stukjes ijzer in de hand houden en naar zachte muziek luisteren.

De tooneelen, die men bij deze ongewone geneeskundige behandeling te zien kreeg, gaan alle beschrijving te boven. Dikwijls waren langdurige en hevige stuipen het gevolg van het magnetiseeren. Dat schrikte het publiek echter niet af. De roem en de inkomsten van Mesmer vermeerderden met den dag.

Aan eene Regeerings-commissie, bestaande uit leden der medische faculteit en der Academie van Wetenschappen, werd de opdracht geschonken, de zaak te onderzoeken en daarover rapport uit te brengen. Hunne bevindingen deelden zij in twee verslagen mede. Slechts één daarvan was voor publiciteit bestemd; daarin schetsten zij het dierlijk magnetisme als een product der verbeeldingskracht. „Zij kwamen,” zoo schreven zij, „eenstemmig tot het besluit, dat er niets te vinden was, waaruit men het bestaan van een magnetisch *fluidum* mocht opmaken. Dit *fluidum* was in de werkelijkheid niet aanwezig en kon dus ook geen weldadig effect hebben. De krachtige schokken en bewegingen, die bij de openbare behandelingen der patiënten werden waargenomen, moesten op rekening worden gesteld van het contact, de opwekking der verbeeldingskracht en de mechanische nabootsing, die den mensch onwillekeurig datgene doet herhalen, wat op zijne zinnen indruk maakt.”

In het geheime verslag, dat de commissie-leden ter zelfder tijd bij de Regeering indienden, betoogden zij met klem het gevaar voor de openbare zedelijkheid, dat in de uitoefening van Mesmer's kunst gelegen was. Met

dit rapport zullen wij ons voor het oogenblik niet verder inlaten.

Wij voor ons bepalen ons tot het wetenschappelijke deel van het verslag en dan moet ons de opmerking van het hart, dat de commissie-leden, evenzeer als Mesmer, voornamelijk zijn blijven staan bij de vraag naar het bestaan van een *fluidum*, dat bij de séances in werking werd gesteld. De hoofdzaak, namelijk de slaap, dien Mesmer door zijne manipulaties wist op te wekken, werd door hen voorbijgezien. Eerst later werd daaraan de aandacht geschonken, waarop dit verschijnsel recht heeft.

Zoo ontdekte de Portugeesche priester Faria, dat hij, zonder eenige hulp van *fluidum* of aanraking, zijne subjecten kon doen inslapen: hij had slechts zijne handen in de hoogte te steken en zijne patiënten daarnaar strak te laten kijken, of reeds werd de gewenschte uitkomst verkregen. Bij personen, die de vereischte gemoedstemming meebrachten, kon hij zelfs volstaan met het eenvoudige bevel: „Slaap!”

Met zijne experimenten voortgaande, merkte Faria op, dat sommige dier slapenden alle verschijnselen van katalepsie (verlamming) vertoonden. Ook nam hij een eigenschap waar, waaraan later de naam van „tweevoudige persoonlijkheid” (ook wel dubbelleven) is gegeven, d. w. z. in het individu vond hij den slapenden en den wakenden toestand vereenigd, zonder dat de herinnering deze beide levens op eenige wijze met elkaar in verbinding bracht.

In 1825 werd de *Académie de Médecine* te Parijs door een harer leden, Dr. Foissac, uitgedaagd tot het benoemen eener andere commissie voor het onderzoeken der

verschijnselen van het dierlijk magnetisme. Zoo noodig, moest deze commissie de uitkomsten, die het onderzoek van 1784 had opgeleverd, corrigeeren. Dit voorstel kon slechts een geringe meerderheid vinden.

Na vijf jaren gewijd te hebben aan een hoogst conscientieus onderzoek, diende de commissie haar rapport in. Dit luidde niet ongunstig ten opzichte van het langen tijd zoozeer uit de hoogte behandelde onderwerp.

Tot in de kleinste bijzonderheden werden de middelen beschreven, die toegepast waren om den magnetischen, of zooals wij tegenwoordig zeggen, den hypnotischen toestand te voorschijn te roepen; ook werd een nauwkeurig verslag gegeven van de verschijnselen, door de commissie waargenomen, zoowel wat de organische als de geestelijke functies van de in behandeling genomen personen betreft. De overeenkomst tusschen den kunstmatig voortgebrachten toestand en het somnambulisme wordt door haar erkend en aan het eind van haar verslag geeft zij toe, dat het magnetisme niet ten onrechte aanspraak maakt, in de rij der geneesmiddelen te worden opgenomen, mits daarvan een voorzichtig gebruik worde gemaakt en het slechts door ervaren geneesheeren worde toegepast.

De Academie was nog geheel bevangen door de oude meeningen. Zij had den moed niet, het rapport te laten drukken, en toen zij in 1837 een andere verhandeling, door tegenstanders van het magnetiseeren samengesteld, ontving, werd deze door haar met blijdschap en een groote meerderheid aanvaard.

De feiten pleitten echter tegen de uitspraak der Academie. Deze feiten waren het ook, die weldra een ander

en krachtig verdediger van het magnetiseeren deden opstaan.

In 1841 woonde James Braid, een chirurg uit Manchester, eene séance van een magnetiseur van professie bij. Niets ontging aan zijn scherp blik, daar hij leugen en bedrog aan de kaak wilde stellen. De bewegingen van het „gemesmeriseerde” sujet zonder ophouden bespiedende, werd hij getroffen door den invloed van het magnetiseeren op de kringvormige spier van het ooglid. De in behandeling zijnde persoon miste namelijk volkomen het vermogen, de oogen te openen.

Dit verschijnsel werd door hem nader onderzocht, waarbij hij tot de slotsom kwam, dat hij 't ook bij anderen en bij zichzelf kon doen ontstaan. Bij voortgezette studie gelukte 't hem, de nu algemeen bekende verschijnselen van den hypnotischen slaap waar te nemen en aan te teekenen.

De medische afdeeling der „*British Association*” nam zijne onderzoekingen vrij onverschillig op, doch Braid ging daarmee voort en eindelijk legde hij het resultaat zijner studiën in een belangrijk, wetenschappelijk werk neer.

De door Braid aangewezen weg werd in Frankrijk met gunstig gevolg ingeslagen, zoodat de toepassing zijner ontdekkingen tot practische doeleinden niet lang meer uitbleef. De chirurgen van het Necker-hospitaal deden een pijnlijke operatie op een gehypnotiseerden patiënt, zonder dat een enkele kreet door dezen werd geslaakt. Een chirurgijn van het ziekenhuis te Poitiers gelukte 't, het been van een in den hypnotischen slaap gebrachten lijder te amputeeren, zonder dat dezen daardoor eenige pijn werd veroorzaakt.

Ten aanschouwe van deze en dergelijke niet te weerleggen feiten moesten de geleerde genootschappen hunne vooroordeelen wel laten varen en erkennen, dat de zaak een ernstig onderzoek verdiende. Nu waren weldra wijd en zijd waarnemingen en proefnemingen aan de orde van den dag. Een uitgebreide literatuur over het hypnotisme zag het licht. Met de wijze, waarop deze zonderlinge toestand zich voordeed, waren de leden der medische faculteit weldra even vertrouwd als met de symptomen der longtering, hoewel een bevredigende verklaring hun niet mocht gelukken.

Welke waren de verschijnselen der hypnose?

Wij kunnen hier slechts een beknopt overzicht geven van de gedane waarnemingen en de tallooze onderzoeken. De indeeling der geobserveerde feiten is inderdaad zeer moeilijk. Wij meenen deze het best in drie groepen te kunnen splitsen.

a. DE INVLOED OP DE SPIEREN.

Wanneer iemand aan een van de verschillende insluimerings-methoden wordt onderworpen — strak aankijken, bestrijken met de hand, druk op de zoogenaamde hypnogene deelen van het lichaam enz. — dan merken wij het volgende op: de oogleden beginnen terstond te trillen, de pupil van het oog trekt eerst samen om zich daarna te verwijden, langzamerhand worden de oogleden gesloten en volgen al de verschijnselen van een diepen sluimer. De armen hangen slap langs het lichaam neer, de ledematen verliezen hunne veerkracht en voor iedereen, die niet in het geheim is ingewijd, heeft het den schijn, als

ware de bewuste persoon, na een vermoeiende krachtsinspanning, in een vasten slaap verzonken. De zintuigen zijn niet langer werkzaam. De gehypnotiseerde ziet, hoort en voelt niet meer. Men schreeuwt hem iets in het oor, doch geen beweging om antwoord te geven volgt, men knijpt hem of prikt hem met een speld, maar geen teeken van pijn is waar te nemen. Er heerscht volslagen gevoelloosheid (anesthesie) en wordt de patiënt uit zijn slaap gewekt, dan herinnert hij zich niets meer van hetgeen er met hem is geschied (amnesie). Gedurende den slaap schijnen de zenuw-centra, die de werkzaamheid der spieren regelen, krampachtig prikkelbaar te zijn (hyperesthesie); wanneer men een zenuw aanraakt, die een zekeren spierbundel beheerscht, dan vindt onmiddellijk een samentrekking dier spieren plaats. Zelfs zacht streelen der huid is reeds voldoende om de daaronder liggende spieren te doen samentrekken, een aanhoudend prikkelen der zelfde plaats heeft ten gevolge, dat de contractie zich tot de omliggende en meer verwijderde spierbundels uitstrekt. Wordt langs de muisk van de hand gestreken, dan buigt de duim zich terstond naar binnen. Het prikkelen der huid boven de borstspieren veroorzaakt de bekende scheeve houding van het hoofd, waaraan in de volkstaal de naam van „stijven nek” wordt gegeven. Wordt langs een der mondhoeken gestreken, dan vertrekt de mond zich, een gevolg van de contractie der daar gelegen spieren 1).

Als de prikkel slechts krachtig genoeg is, kan zelfs het geheele lichaam tot verstijving worden gebracht.

1) R. Heidenhain, *Der thierische Magnetismus*, 1880.

Deze toestand is gelijk aan dien van kataleptische zieken. Zoo groot is de overeenkomst, dat sommige waarnemers tot de conclusie gekomen zijn, „dat de hypnotische toestand niets anders is dan een kunstmatig opgewekte katalepsie” 1).

Zulke kataleptische verschijnselen hebben herhaaldelijk magnetiseurs van professie op het tooneel en geoefende onderzoekers ter overtuiging van een wetenschappelijk gehoor in de grootste verscheidenheid doen ontstaan. Onder hen is vooral Heidenhain, hoogleeraar in de biologie 2) aan de Universiteit te Breslau, zeer bekend. Ten einde allen schijn van bedrog te vermijden, paste deze zijne experimenten op zijn broeder en de studenten van zijn college toe.

Een merkwaardige eigenschap van dezen kataleptischen toestand is, dat het „medium” door het oog van den magnetiseur zoodanig wordt geboeid, dat het gedwongen wordt, iedere beweging, die wordt voorgedaan, na te bootsen. De patiënt behoudt het gebruik van ooren en oogen; hij vestigt zijn blik op de oogen van den „wonderdoener” en volgt hem bij zijn beweging even stipt als de naald den magneet. Men beweert, dat deze nabootsing ook plaats vindt, als de oogen van den patiënt gesloten zijn. Toch schijnt men te moeten aannemen, dat in dergelijke gevallen „de oogleden niet geheel gesloten zijn en het medium de bewegingen ziet, hoewel

1) Heidenhain.

2) *Lehr des Lebens, inzonderheid eene systematische behandeling der levensvoorwaarden.*

het zich daarvan later niet bewust is 1). Verder ontstaat eene beweging gemakkelijk, als een daaraan verwante indruk tot den gehypnotiseerde doordringt. Zoo zal de slapende, als hij de tanden van den magnetiseur op elkaar hoort slaan, ook onmiddellijk zijn eigen mond openen en sluiten.

Tot deze categorie brengen wij niet zonder reden nog een ander verschijnsel. Indien wij het lichaam of de ledematen van zulk een kataleptisch persoon een bepaalde houding doen aannemen, dan neemt het gelaat een uitdrukking aan, die daarmee in overeenstemming is.

Ter toelichting daarvan moge eene proefneming strekken, door den abt Méric, doctor in de theologie en hoogleeraar aan de Sorbonne, op eene patiënte van professor Charcot te Parijs gedaan. „Ik bracht,” zoo schrijft Méric 2), „mijne beide handen aan den mond van het meisje; eensklaps begon zij te lachen, alsof zij mijne handen kuste. Ik deed haar de hand tot een vuist ballen en haar gezicht nam de uitdrukking van toorn en verontwaardiging aan. Ik drukte haar linkerhand tegen haar borst en krachtig sprak het gevoel van trots uit hare gelaatstrekken; ik liet haar knielen en vouwde hare handen en terstond verried hare verschijning den deemoed des gebeds. Het licht, dat door een groot raam haar gelaat bestraalde, deed ons de ernstige blijdschap zien, die in haar oog en in elken trek van haar gelaat lag uitgedrukt. Welk een merkwaardig pendant van den toestand der extase!

1) Heidenhain.

2) Le Merveilleux et la Science, 6^e druk, pag. 47.

b. DE INVLOED OP DE ZINTUIGEN.

In het gewone leven staan wij door middel onzer uitwendige zintuigen met de buitenwereld in verbinding; de organische functies van het lichaam worden door zenuw-centra geregeld en geleid. In den hypnotischen slaap is de toestand gansch anders. Iemand, die daarin gebracht is, ziet niet hetgeen vóór hem staat en zijn oor vangt geen geluid op. Hij ziet en hoort slechts de teekens en de klanken, die hem door tuschenkomst van den magnetiseur bereiken. De macht, welke deze op de waarneming der zintuigen uitoefent, stelt hem in staat, den patiënt tijdelijk ongevoelig te maken voor de indrukken op oog en oor, doch tegelijkertijd vermag hij hem indrukken, die momenteel niet bestaan dan alleen in de toespraken (suggesties) van den magnetiseur, te doen opnemen. Ter verduidelijking van een dergelijken hypnotischen toestand zullen wij Binet, den assistent-geneesheer aan de kliniek van Professor Charcot te Parijs, enkele oogenblikken het woord geven:

„Wij verzekerden aan eene hypnotische patiënte, dat zij bij het ontwaken een der omstanders — den Heer F. — niet meer zou zien, maar nog wel zijn stem zou hooren. Toen zij wakker werd, stond F. vóór haar, doch zij keek niet naar hem. Hij stak haar de hand toe, doch zij maakte geen aanstalten, deze beweging te beantwoorden. Kalmpjes bleef zij in den leunstoel, waarin zij geslapen had, zitten. Wij zaten naast haar om het verdere verloop der belangwekkende proef af te wachten. Na eenige oogenblikken gaf de patiënte haar bevreemding te kennen, dat zij F. niet meer in het laboratorium zag, terwijl zij

vroeg, waar hij was gebleven. Wij gaven ten antwoord, dat hij zich even te voren had verwijderd en voegden daaraan toe, dat zij naar haar kamer mocht terugkeeren. F. vatte aan de deur post. De zieke stond op en ging naar hem toe. Toen zij hare handen naar den deurknop uitstak, stiet zij op F. De onverwachte belemmering deed haar ontstellen. Zij trachtte F. voorbij te gaan, doch toen haar dit op dezelfde voor haar onverklaarbare wijze onmogelijk werd gemaakt, werd zij bang en weigerde zij, weder naar de deur te gaan.

Wij namen daarop een hoed, die op de tafel lag en gaven hem der patiënte in handen, zoodat zij dien nauwkeurig kon bekijken. Zij streek over dit voorwerp om er zich van te overtuigen, dat het werkelijk een hoed was. Wij zetten hem op het hoofd van den Heer F. De zieke scheen te denken, dat de hoed in de lucht zweefde; hare verbazing was zeer groot en bereikte haar toppunt, toen F. het hoofddeksel afnam om haar daarmee verscheidene malen achtereen te groeten. Zij kon zien, dat de hoed een boog beschreef en zeide, dat dit zeker door de een of andere mechaniek werd bewerkstelligd. Daar zij vooronderstelde, dat de hoed aan een draad was opgehangen, ging zij op een stoel staan om dien draad te zoeken." 1)

Met hetzelfde gemak, waarmee een gehypnotiseerde ongevoelig kan worden gemaakt voor het waarnemen van voorwerpen in zijne omgeving, kan men hem er toe brengen, te zien, te hooren, te betasten en te proeven, wat absoluut niet aanwezig is. Deze soort zinsbegoocheling

1) Le magnétisme animal, pag. 228.

heeft men, ter onderscheiding van de voorafgaande, met den naam van „positief” bestempeld. De reden daarvan ligt voor de hand. Om eene duidelijke voorstelling van den „positieven” vorm te geven, ontleenen wij het volgende aan den abt Méric:

Ik zei tot X., een in hypnose gebrachte dame: „Zoodra u ontwaakt, zult u op den stoel naast het kleine tafeltje een hansworst met een kolossalen bochel en een grooten hoed zien.” Nauwelijks is zij wakker, of zij barst in lachen uit. Zij staat op en lacht zóó hartelijk, dat de tranen haar langs de wangen rollen.

„Waarom lacht u zoo?”

„Ziet u 'm dan niet?” Een hernieuwde lachbui belette haar voort te gaan.

„Wat is er te zien?”

„Daar op den stoel, in den hoek . . .”

Weder is zij niet in staat, den zin te voltooien.

Ik herhaalde mijne vraag en nu beschreef zij mij den hansworst harer phantasie. 1)

Aan denzelfden schrijver hebben wij nog een andere toelichting van deze soort van hypnotische verschijnselen te danken.

„Wij deden verschillende proeven met betrekking tot de stoornissen in de uitwendige zintuigen.

Afwisselend wisten wij bij de patiënte aangename, pijnlijke en andere gewaarwordingen wakker te roepen, al naarmate wij haar door suggestie wijs maakten, dat zij een kerkhof, een graf, een slang, een prachtige bloem of een lente-landschap voor zich had. Wat wij haar ook

1) Le Merveilleux et la Science, pag 66.

beschreven, steeds verscheen 't aan haar blik. Zoolang de illusie voortduurde, zag zij het gesuggereerde voorwerp onafgebroken vóór zich, ondanks de besliste verzekeringen van het tegendeel door de omstanders. Zij was verwonderd en geagiteerd, toen zij bemerkte, dat de juistheid harer indrukken in twijfel werd getrokken. Dit schouwspel deed allen smartelijk aan.

Alle zintuigen, met behulp waarvan wij met de buitenwereld in verbinding staan, kunnen op dezelfde wijze abnormaal worden gemaakt.

Ik gaf aan de patiënte een glas water, haar verzekerende, dat er Champagne in was. Duidelijk kon men zien, hoe heerlijk het vocht haar smaakte. Nu hield ik haar arm tegen, haar verzekerende, dat zij azijn dronk. Verdrietig spuwde zij de vloeistof uit, terwijl zij riep: „O, hoe afschuwelijk!” Ik liet haar denkbeeldige klanken hooren: een hevig gebrul — een gil — een concert in het aangrenzende vertrek. Gezicht, gehoor, gevoel waren niet langer de vertrouwbare bemiddelaars met de buitenwereld; misschien gaven zij aan de ziel slechts schaduwbeelden, misschien ook stond de ziel zelve onder den rechtstreekschen invloed van de woorden en bevelen van hem, die de patiënte magnetisch en psychisch beheerschte.” 1)

In deze gevallen schijnt 't ons toe, dat wij met een kunstmatig somnambulisme te doen hebben. De verzwakte en verduisterde zintuigen krijgen in dien toestand, wanneer zij aan zichzelf worden overgelaten, door den invloed van den magnetiseur een merkwaardig fijn en

1) Le Merveilleux et la Science, pag. 69.

scherp opnemingsvermogen. Als de oogen van een gehypnotiseerde met een doek bedekt zijn, evenwel zóó, dat er nog een heel klein reetje openblijft, dan blijkt 't, dat zoo iemand nog de kleinste letters van een stuk papier kan lezen. De fijnheid van den smaak is dan buitengewoon en een gesprek, dat op verren afstand wordt gehouden, kan verstaan worden.

Deze en dergelijke verschijnselen hebben somtijds aanleiding gegeven tot het geloof aan helderziendheid (*second sight*) en andere wonderlijke eigenschappen, die den hypnotisch slapenden werden toegekend. Wij stellen ons voor, daarop nog nader terug te komen.

c. HET VERSTAND TIJDENS DE HYPNOSE.

In het hypnotische somnambulisme schijnt het intellectueel vermogen onverzwakt — zij het dan ook in sommige gevallen abnormaal — te blijven, ofschoon niet te ontkennen is, dat ook dit aan den invloed van den operateur 1) is onderworpen. Er zijn voorbeelden bekend van gehypnotiseerde personen, die in den kunstmatigen slaap keurige verzen schreven of meetkundige vraagstukken oplosten, waarmee zij in wakenden toestand geen raad wisten. Het bewustzijn der individualiteit schijnt tijdens dien slaap zeer verward te zijn. Elk karakter, iedere rol kan de operateur zijn patiënt doen aannemen.

1) Men, die dit woord minder gelukkig gekozen mochten achten, maken wij opmerkzaam, dat niet alleen Prof. Finlay zich daarvan herhaaldelijk bedient, maar ook Dr. A. W. van Renterghem (*Hypnotisme en suggestie in de geneeskundige praktijk*, Amsterdam, 1887, pag. 6).

Zegt hij tot den slapende, dat hij een kind is, dan begint hij te spelen, zooals een kind doet — dat hij een meisje is, dan begint hij te naaien — dat hij een geestelijke is, dan gesticuleert hij als deze — dat hij een oude man is, dan vraagt hij een stok om op te leunen — dat hij een generaal is, dan richt hij zich op en geeft commando's — dat hij een hond is, dan kruipt hij op handen en voeten en maakt een blaffend geluid.

Dr. Bernheim zag daarvan een merkwaardig staaltje in het hospitaal te Nancy, waarvan een verkort verslag zeker welkom zal zijn.

De gehyponotiseerde patiënt was sergeant in het Fransche leger, maakte den geheelen veldtocht van 1870 mee en werd te Patay gewond. De magnetiseur zei tot hem: „Je bent sergeant — je staat aan het hoofd van je compagnie: de slag van Gravelotte begint.” Hij bedenkt zich een oogenblik als om zijn geheugen wakker te schudden. Vervolgens springt hij op, roept den soldaten zijn bevelen toe, werpt zich op den grond, legt het geweer aan en schiet eenige malen na elkaar; verscheidene zijner compagnie vallen; den anderen spreekt hij moed in: „Komt, makkers, verbergt jullie achter de struiken.” Zoo wordt de veldslag andermaal geleverd en de slapende vergeet niet, in het beslissende oogenblik voor de juiste commando's te zorgen. Als hij ontwaakt, herinnert hij zich niets van alles, wat is voorgevallen.

Deze somnambule toestand kan lang achtereen duren. Is hij voorbij, dan begint de slapende een nieuw bestaan, daar hij de tooneelen van zijn slaap volkomen vergeet.

Op die wijze is de theorie van het tweevoudige leven in de wereld gekomen. Elk dezer beide levens heeft

zijne eigenaardigheden en door de herinnering worden zij niet in het geringste aan elkaar geschakeld. Zulk een dubbel-leven kan voor korten tijd door de werkzaamheid van den magnetiseur ontstaan; gedurende langeren tijd wordt het menigmaal door eene ziekte veroorzaakt.

Dr. Aegidius de la Tourette deelt een door hem zelf geobserveerd geval mede, waarin het merkwaardige verschijnsel zich voordeed, dat de opeenvolging der beide levens bij hetzelfde individu duidelijk kon worden waargenomen.

„N. L. — 17 jaar oud, kwam den 25^{en} Maart 1880 in het krankzinnigen-gesticht te Bonneval. Zijne moeder leidde een zeer losbandig leven; zijn vader was onbekend. Als landlooper en bedelaar werd hij grootgebracht. Tengevolge van een diefstal werd hij in hechtenis genomen en naar het verbeteringsgesticht St. Urban opgezonden om daar tot zijn 18^e jaar opgesloten te blijven. Te St. Urban moest hij op hooger bevel naar het krankzinnigen-gesticht te Bonneval overgebracht worden.

Hij is klein, maar goed ontwikkeld van lichaam. Een schrik, veroorzaakt door het zien van een slang, had een aanval van verlamming ten gevolge; na dien aanval, waardoor hij langen tijd achtereen bewusteloos was, onderging zijn karakter een volkomen verandering. Twistziek en diefachtig was hij geweest; voorkomend en volgzzaam werd hij thans.

Twee maanden na zijn komst te Bonneval kreeg hij een zenuwtoeval, dat drie dagen aanhield. Bij het ontwaken was de verlamming verdwenen; al waren zijne ledematen ook zwak, toch kon hij weder loopen. Zoodra hij zijn kleeren had aangetrokken, wilde hij naar de

boerderij gaan om zijn kameraden te helpen. Wij bemerkten spoedig, dat hij in St. Urban waande te zijn en dat hij daar zijne gewone werkzaamheden weder ter hand wilde nemen. Hij had niet de minste herinnering aan zijne ziekte behouden en herkende niemand uit zijne omgeving, noch doctoren, noch ziekenoppassers, noch goede kennissen. Van de vroegere verlamming wilde hij niets weten: brutaal beweerde hij, dat men hem voor den gek hield..... Wij brachten hem naar den kleermakerswinkel, waar hij gewerkt had. Den weg daarheen scheen hij volstrekt niet meer te kennen. Toen hij de werkplaats binnentrad, keek hij rondom zich, als was hij hier nooit geweest. Wij gaven hem een naald in handen en vroegen hem iets te naaien; zoo onbeholpen mogelijk begaf hij zich aan het werk..... Wij lieten hem kleedingstukken zien, die hij in zijn ziekte had gemaakt, maar hij lachte ons in ons gezicht uit.

Met den ommekeer in den lichamelijken toestand, onderging ook het karakter van N. een totale verandering. Evenals vroeger zocht hij nu weder herhaaldelijk twist, was een veelvraat en gaf onbeschofte antwoorden. In zijn vorigen toestand hield hij niet van wijn en was hij gewoon, zijne portie aan zijne kennissen af te staan; nu stal hij hetgeen hun toekwam. Den 14^{en} Juni 1881 werd hij achttien jaar en verliet hij het gesticht. De periode, waaraan wij den naam van het tijdperk eener hypnotische moraliteit zouden kunnen geven, duurde twaalf maanden."

d. DE WIL.

Tijdens de hypnose schijnt de persoonlijke wil zijne

heerschappij over de lagere capaciteiten aan den magnetiseur af te staan. De abt Méric, die de schoonste gelegenheid voor waarnemingen en onderzoekingen had, beweert, dat zijne eigene ervaringen hem nooit in staat gesteld hebben tot het trekken der stellige conclusie, dat de vrije wil bij gehypnotiseerden in diepe sluimering is verzonken. Intusschen kan hij volstrekt niet meegaan met hen, die zeggen, dat het voortduren der wilskracht boven allen twijfel verheven is.

Het punt in quaestie moge de lezer zelf beoordeelen na kennis genomen te hebben van de volgende proef, die door De La Tourette in het laboratorium van Charcot in de „Salpêtrière” werd genomen.

„W. — een hysterische patiënte, die zeer gemakkelijk gehypnotiseerd kan worden, is in somnambulen toestand gebracht.

„Als u ontwaakt...”

„Maar ik slaap niet.”

„Dat weet ik wel, maar dat doet er niet toe. Laten wij aannemen, dat u slaapt. Als u wakker wordt, moet u mijnheer G. vergiftigen.”

„Sst, men kan u hooren.”

„Maak u niet ongerust; wij zijn geheel alleen.”

Deze eenvoudige verzekering was voldoende om haar geen der omstanders meer te doen zien of hooren.

„Maar waarom noodzaakt u mij, mijnheer G. te vergiftigen? 't Is zulk een goed jongmensch en hij heeft mij nooit eenig kwaad gedaan.”

„Ik wil, dat hij vergiftigd wordt.”

„Maar ik wil hem geen vergift toedienen. Ik ben toch geen misdadigster.”

Om den weg tot het gehoorzamen aan mijne suggestie te effenen, zeide ik tot haar:

„U weet toch wel, dat hij de oorzaak is van de verkoeling, die tusschen uwe vriendin, Mevrouw R., en u is ontstaan.”

„Wat u zegt?”

„Ik verzeker u, dat het waar is.”

Haar wil wordt steeds zwakker en ten slotte verklaart zij zich bereid, mijn bevel ten uitvoer te brengen.

„Ik heb geen vergift,” merkte zij op. „Zal ik hem een dolksteek toebrengen of hem doodschieten?”

„Een pistool maakt te veel leven. Hier is een glas bier, dat met gift is vermengd. Als u ontwaakt, moet u dan maar zien, op welke wijze u mijnheer G. overhaalt, het glas uit te drinken. Wat er echter ook gebeuren moge, nimmer zult u zich herinneren, dat ik het geweest ben, die u bepraat heeft, mijnheer G. te vergiftigen; zelfs niet, als u in slaap wordt gebracht om in deze zaak verhoord te worden.”

„Goed, mijnheer!”

Ik maakte haar wakker, waarna het volgende tooneel werd afgespeeld.

Zeven assistenten waren in het laboratorium, alle goede kennissen van W. Nauwelijks was zij ontwaakt, of zij ging van den een naar den ander, met ieder eenige woorden wisselende. Niets aan haar verried het booze plan, dat zij bij zich omdroeg. Schijnbaar onverschillig ging zij naar mijnheer G. toe, terwijl zij zeide:

„Wat is 'thier warm! Hebt u geen dorst? Mijn tong kleeft aan mijn gehemelte. Mijnheer L., hebt u niet een paar flesschen bier?”

„Doe geen moeite, juffrouw! antwoordde G. „Ik verzeker u, dat ik geen dorst heb.”

„Ja, maar dit moogt u mij in geen geval weigeren. Mijnheer L. heeft ons al bier gebracht. Daar staat nog een vol glas — en zij neemt het glas, waarin wij zoogenaamd gift hadden gemengd — drink dat maar eens lekker op.”

„Ik dank u wel, juffrouw, ik ben volstrekt niet dorstig.”

„U denkt misschien, dat er iets aan het bier mankeert? Dan zal ik er zelf wel eerst van drinken.”

Zij bracht het glas aan haar mond, maar zorgde wel, dat er geen druppel over hare lippen kwam.

Nu nam G. het glas en dronk het langzaam leeg, met de oogen strak op W. gericht.

Haar gelaat werd door een vale bleekheid overtogen.

G. viel op den grond neer en werd voor dood weggedragen.

„Dat heeft gewerkt,” zeide zij op nauw hoorbaren toon.

Een quasi-gerechtigd onderzoek had plaats. W. werd voor een heer gebracht, in wien zij een commissaris van politie meende te zien. Maar men kon niets uit haar krijgen, evenmin de bekentenis, dat zij geweten had, dat het bier vergiftigd was, noch den naam van den persoon, die haar tot het misdrijf had overgehaald.”

Dat zijn ijzingwekkende verschijnselen. En zij worden nog des te verschrikkelijker, als wij nagaan, dat de bevelen, die een gehypnotiseerde gesuggereerd worden, nog kunnen worden uitgevoerd na een tusschentijd, waarin het leven volkomen normaal is. Aan een der door Dr. Bernheim te Nancy beschreven proefnemingen, ontleenen wij onderstaand voorbeeld:

„Op den laatsten Juli kwam een oud soldaat, een somnambule, bij mij. Na hem in hypnose gebracht te hebben, zeide ik tot hem:

„Welken dag ben je vrij?“

„Woensdag.“

„Goed, luister dan eens naar mij. Op den eersten Woensdag van October moet je naar de woning van Dr. Liébault gaan, waar je den President der Republiek zult aantreffen. Hij zal je een medaille overhandigen en je een pensioen toekennen.“

„Ik zal er heengaan.“

Over dit onderwerp sprak ik daarna niet weer met hem. Toen hij wakker werd, herinnerde hij zich mijn voorschrift niet meer. Later zag ik hem herhaaldelijk weer, zonder echter ook maar in het minst op de gedane suggestie te zinspelen.

Den 5^{en} October, dus 63 dagen na het in hypnose gegeven bevel, ontving Dr. Bernheim van zijn vriend Liébault een brief, waarin hij hem meedeelde, dat de suggestie tot in de kleinste bijzonderheden was uitgevoerd.“

Het is nu de vraag maar, of eene suggestie tot het bedrijven van een misdaad met dezelfde nauwkeurigheid volbracht wordt en of de herinnering aan den operateur altijd even volkomen uit het geheugen gewischt wordt. 1)

1) De „Revue philosophique“ van Januari 1889 bevat een zeer lezenswaardige beschrijving van een methode om bij een gehypnotiseerde de herinnering van de voorstellingen, die hem tijdens een vroegeren hypnotischen slaap werden gesuggereerd, weder op te wekken.

Dit punt is de aandacht van rechtsgeleerden, zedekundigen en psychologen zeker ten volle waard.

e. FUNCTIES, ONDERGESCHIKT AAN ZINTUIGEN EN VERSTAND.

De lagere, of zooals zij dikwijls genoemd worden, de vegetatieve verrichtingen van het organisme zijn bij den mensch in menig opzicht ondergeschikt aan de werkzaamheid van zintuigen en verstand. Wij zullen echter zien, dat de storing, door het hypnotisme bij de hoogere functies teweeggebracht, insgelijks op de lagere terugwerkt. De suggesties, door het hypnotisme voor het geestelijk leven bestemd, oefenen ontegenzeggelijk haar invloed uit op de circulatie van het bloed, het verterings-proces, de klierafscheidingen en dergelijke. Een voorbeeld van dezen invloed op een bepaald zenuwcentrum ontleenen wij aan eene mededeeling van Dr. Murell, het hoofd der medische afdeeling van het Westminster-ziekenhuis te Londen. Bij dezen waarnemer is een vergissing bijna niet aan te nemen.

„A., een Amerikaansch „Mesmerist”, gaf mij onder vier oogen eenige proeven van zijne kunst te zien. Ik moest toegeven, dat hij in staat was, de werkzaamheid van een of ander lichaamsdeel tijdelijk te doen ophouden en eene verdooving van het gevoel te bewerkstelligen.

Door eenvoudige suggestie, dat een weerzinwekkende drank wijn was, liet hij dezen iemand met smaak drinken. Dit gaf mij aanleiding tot de vraag: „Wanneer ik nu zulk een man een braakmiddel ingeeft en u hem zegt, dat het wijn is — zal 't dan nog zijne gewone werking hebben?”

A. wist daarop geen antwoord te geven, maar was aanstonds tot eene proefneming bereid. Hij keek zijn sujet strak aan (nam hem onder „contrôle”), en gaf hem vervolgens een dosis braakwijn in, zeggende, dat het sherry was. Tot mijne verbazing vertoonde zich geen spoor van misselijkheid, de polsslag was gewoon, de huid normaal en de patiënt, verre van onwel te zijn, gevoelde zich zóó lekker, dat hij zijn tijd met het zingen van vroolijke liedjes doorbracht. Dat duurde zoo een half uur achtereen.

Daarop verzocht ik den Heer A., den man te willen wekken.

De Mesmerist maakte een geluid met zijne vingers en de slapende ontwaakte, of liever, keerde tot den normalen toestand terug.

Bijna op hetzelfde oogenblik werd hij doodsbleek en begon hevig te braken.

Terstond bracht A. hem weder in slaap, waarmede alle verschijnselen van misselijkheid ophielden.”

Mij dunkt, er valt niet aan te twijfelen, of het hypnotisme hief tijdelijk de werking van het braakmiddel op.

Na deze proef ben ik niet ongeneigd, aan te nemen, dat het hypnotisme in gevallen van vergiftiging diensten zal kunnen bewijzen. Aan deze vooronderstelling hecht ik groote waarde, al zal ik ook nooit in staat zijn, haar door practisch onderzoek te bevestigen.

Merkwaardige ziekteverschijnselen kunnen zich door den invloed van dezelfde geheimzinnige krachten voordoen. De geneesheeren van het hospitaal te Nancy waren in staat, een blaar te doen ontstaan, wanneer zij een postzegel op den arm hunner patiënten plakten en dezen

suggereerden, dat het een pleister was. Een nog merkwaardiger effect der suggestie deelden de hoogleeraren der medische faculteit van Rochefort mede in de *Vereeniging ter beoefening van den vooruitgang der wetenschap*, die in 1885 te Grenoble haar jaarvergadering hield.

Een der operateurs schreef op den arm van een in hypnose verkeerend patiënt de voorletters van zijn naam, waarna hij hem verzekerde: „Vanavond om acht uur zult u in slaap vallen en langs de lijnen, door mij op uw vel getrokken, zal bloed vloeien.” Om 8 uur viel de patiënt in slaap — de bewuste strepen waren donkerrood en kleine droppels bloed stonden op de huid.

Hetzelfde experiment werd met hetzelfde gevolg door andere doctoren herhaald. (1)

Het is zeker overbodig te beweren, dat al deze feiten wel geschikt zijn, de aandacht van filosofen, juristen en theologen te trekken en hen aan te sporen, naar eene verklaring van zulke zonderlinge verschijnselen te zoeken. In hoeverre men daarin geslaagd is, zullen wij in een volgend hoofdstuk nagaan.

1) Le Merveilleux et la Science, pag. 106

II

VERSCHILLENDE PROEVEN VAN VERKLARING DER HYPNOSE.

Voorzooverre onze ruimte 't ons veroorloofde, hebben wij den hypnotischen toestand in al zijne gevolgen geschetst.

Met opzet hebben wij ons niet bezig gehouden met de zoogenaamde hypnotische verschijnselen van hoogere orde, die bestaan uit: verwisseling van de functies der zintuigen, voorspelling der toekomst, gedachten-lezen, diagnose van ziekten, kennis van sommiger lotgevallen zonder met hen in verbinding te staan — kortom uit eigenschappen, welke door sommigen met den naam van *double vue* worden aangeduid.

Met opzet, zoo herhalen wij, hebben wij deze groep afzonderlijk gehouden. Vooreerst omdat verscheidene geleerden, die zich met het onderzoek der minder in het oog loopende gevallen bezighouden, daaraan niet gelooven. Ten andere, omdat zij, al ontkennen wij hare aanwezigheid niet, naar onze meening toch van den beschreven hypnotischen toestand zoozeer verschillen, dat zij eene geheel op zichzelf staande behandeling verdienen.

Wij hopen later gelegenheid te hebben, daarop terug te komen en stellen ons voor, bij de algemeene karak-

teriseering van den hypnotischen toestand daaraan recht te laten wedervaren. Inmiddels gaan wij voort met ons onderzoek naar de storingen, door de hypnose in de bekende functies van het geestelijke en organische leven te weeg gebracht.

Na hetgeen wij reeds gezegd hebben, is het duidelijk, dat aan den hypnotischen slaap de kenmerken der lethargie 1), der katalepsie 2) en van het somnambulisme (slaapwandelen) eigen zijn. Sommige onderzoekers beweren, dat deze drie toestanden op elkander volgende fasen van de hypnose zijn, en zich bij haar steeds in dezelfde volgorde vertoonen. Deze poging tot het vaststellen van een algemeene wet hebben wij aan Prof. Charcot te Parijs te danken. Bernheim en zijne leerlingen uit de school van Nancy verklaren evenwel, dat zij in de talloze gevallen, door hen bestudeerd, de genoemde volgorde lang niet altijd hebben kunnen waarnemen. Hunne patiënten waren in de meeste gevallen terstond de tweede of derde phase ingetreden zonder de eerste door te maken.

Daarom zullen wij den algemeenen regel van Charcot niet overnemen. Niettemin kunnen wij, voor een gemakkelijker overzicht, de wijze, waarop het hypnotisme zich voordoet, uit het oogpunt van lethargie, katalepsie en

1) Lethargie is de op slaap gelijkende toestand van zieken, waaruit zij niet tot volkomen bewustzijn te brengen zijn.

2) Katalepsie is het zenuwlijden, waarbij een plotselinge verstijving der spieren optreedt, zoodat het lichaam, soms dagen achtereen, in dezelfde houding blijft, waarin het zich voor den aanval bevond.

somnambulisme nader beschouwen. Die namen zijn zeer geschikt, alle verschijnselen samen te vatten, waarmee wij ons in deze afdeeling van ons onderzoek zullen bezighouden.

Een blik op de geheele groep dier verschijnselen leert ons, dat zij alle van ziekelijken aard zijn. Het zijn toestanden in het organisme en de levenskrachten, die ten deele het gevolg zijn van ziekten, ten deele ook door ons zelf met behulp van kunstmiddelen te voorschijn zijn geroepen. Er zijn verscheidene ziekten, waarvan de gewone symptomen stijfheid en gevoelloosheid van het lichaam zijn en er zijn vele stoffen, waarvan wij maar al te goed weten, dat zij, in het bloed opgenomen, een toestand van lethargie na zich slepen. De katalepsie komt in de medische praktijk lang niet zoo veelvuldig voor. Toch zijn er weinige doctoren van ondervinding, die geen gelegenheid hebben gehad, haar te behandelen.

Een eigenaardigheid der hypnotische katalepsie — het nabootsen van gebaren — is ook het karakteristieke van eene ziekte, die in Rusland onder den naam van miriachit bekend staat. De door hypnose opgewekte somnambule visioenen zijn, naar het schijnt, van dezelfde soort als die, welken den abnormalen slaap verontrusten. Zelfs de gewone droom heeft in sommige opzichten overeenkomst met den hypnotischen toestand.

In den droom is de slapende vervuld met gewrochten der phantasie, die op elkander volgen zonder eenige controle van de hoogere zintuigen, maar die in hun bont gewemel toch dikwijls tot eene ingespannen werkzaamheid des geestes aanleiding geven.

In onze droomen voeren wij dikwijls gesprekken, die

een niet geringe oefening van het denkvermogen vereischen; wij houden voordrachten of luisteren daarnaar — wij maken gedichten of hooren ze reciteeren. Van Dante wordt gezegd, dat hij zijne „Divina Comedia” tijdens den slaap heeft ontworpen. Al droomende schreef Voltaire een gedeelte zijner „Henriade”. De physioloog Burdach kwam in den droom op een der eminentste gedachten van zijne wetenschappelijke theorie.

In den somnambulen toestand schijnt de verbeeldingskracht veel meer opgewekt te worden dan in den gewonen droom. Deze sterke prikkel wordt overgeplant op de zintuigen en het verstand, daar de centra, met behulp waarvan de wil over de lagere capaciteiten regeert, aan verslapping ten prooi zijn.

De handelingen van somnambulistisch-slapenden vormen een interessant gedeelte van de geschiedenis der practische geneeskunde.

Wij kennen een verhaal van een theologisch student, die 's nachts opstond en in zijn slaap verseidene bladen muziek zonder een enkele fout kopieerde; wij weten van een student in de medicijnen, dat hij, al slaapwandeland, recepten schreef, de botanische kenmerken der planten onderzocht en chemische moeilijkheden oploste. En, wat het gebruik der ledematen aangaat, hooren wij van nachtwandelaars, die naar de vorst van een hoog dak klauterden en zich daar in evenwicht hielden, of die zonder vrees op de daklijst van hooge gebouwen stonden, vanwaar zij in wakenden toestand niet naar beneden zouden kunnen kijken zonder duizelig te worden.

Bij zulk eene overprikkelde phantasie, teugelloos door het sluimerende wilsvermogen, kunnen hevige harts-

tochten wakker geschud worden, zoodat de slaapwandelaar zich grenzenloos te buiten kan gaan.

Dom Duhaguet heeft eene beschrijving gegeven van een bezoek, dat hem 's nachts gebracht werd door een somnambulist, die met een groot mes was gewapend. Tot zijn geluk had Duhaguet zich nog niet naar bed begeven, maar zat hij voor zijn bureau te schrijven. Vandaar was hij in staat, zijn schrikwekkenden bezoeker met den blik te volgen. Met de oogen van een woesteling, trad deze de kamer binnen, ging naar het ledige bed en gaf drie krachtige stooten met het mes, dat tot in de onderste matras doordrong. Nu aldus aan den hartstocht, die zijne toomelooze verbeelding beheerschte, te hebben botgevierd, verliet hij het vertrek om zich naar zijn kamer te begeven. Daar ontwaakte hij weinige minuten later. Hij was zeer zenuwachtig en vertelde, dat hij door een afschuwelijke nachtmerrie was geplaagd. Dat hij den ganschen nacht het bed niet had verlaten, stond bij hem vast.

Laat ons nog een ander, alleszins betrouwbaar voorbeeld aanhalen, waaruit de zonderlinge gesteldheid der zintuigen en der intellectuele vermogens tijdens het somnambulisme blijkt. Dit voorval is ontleend aan de *Annales médico-psychologiques* van Dr. Maury; door tussenkomst van den abt Méric is het ter onzer kennis gekomen.

„Een 22-jarig touwslager leed gedurende drie jaren aan somnambule aanvallen, die zich op alle uren van den dag vertoonden, hetzij hij werkte, wandelde of stilstond. Geheel onverwacht werd hij door een vasten slaap bevangen, die hem het gebruik zijner zinnen deed verliezen, hoewel hij zijn werk kon voortzetten. Als de aanval

kwam, trokken zijne wenkbrauwen zich samen, de oogleden sloten zich en al zijne zintuigen werden bedwelmd. Men kon hem dan knijpen of prikken, doch hij hoorde of voelde niets. Als de aanval hem bij het lijndraaien overviel, ging hij daarmee voort, als ware hij wakker; wandelde hij, dan vervolgde hij zijn tocht, soms wat sneller dan gewoonlijk, doch zonder te verdwalen. Op zekeren dag stuitte hij al slapende op een hoop takken, die den weg versperde; hij sprong er echter over heen, wel een bewijs, dat zijn gezichtsorgaan hem niet in den steek liet. Een anderen keer kreeg hij een aanval, terwijl hij te paard zat, op twee mijlen afstand van Weimar. Hij liet zijn paard draven, alsof er niets bijzonders aan de hand was, ging door een bosch, waar hij het dier liet drinken. reed door de straten van Weimar naar het marktplein, bond zijn paard vast aan een ring, nabij een winkel, waar hij dikwijls kwam, sprak een vriend aan en was druk met hem in gesprek, toen hij plotseling wakker werd. Verward en verschrikt, wist hij niet wat te doen om zich te verontschuldigen."

Een nog beter voorbeeld voor het doel, dat wij op het oogenblik beoogen, zijn wij verschuldigd aan de vriendelijkheid van Dr. M'Cullagh, een der bekendste doctoren te Dublin en geneesheer aan het St. Josephs-hospitaal voor kinderen. Dr. M'Cullagh had de goedheid ons een uittreksel af te staan van zijne aantekeningen betreffende een door hem bestudeerd geval.

„R., vijf jaar oud, het eerst gezien den 24^{en} September 1888. Uiterlijk voorkomen: aardig, maar klierachtige huidkleur; gezicht ovaal; oogen diepliggend; oogholtenslangwerpig; bloedvaten der slapen opgezwollen; voort-

gesproten uit gezonde ouders; zenuwstelsel prikkelbaar, enz. enz.

Het kind werd als erkend somnambuul, naar het hospitaal gebracht en aan een onderzoek onderworpen.... Een week na de opname was nog niets bijzonders geobserveerd, evenmin 's nachts als overdag. Het kind werd alzoo ontslagen, terwijl aan de moeder de opdracht gegeven werd, haar dochtertje als een genezen patiënte te behandelen. Twee dagen later werd het bericht ontvangen, dat het meisje tot hare vroegere gewoonte van slaapwandelen was teruggekeerd. Eene nauwkeurige waarneming, gedurende de volgende weken in het ouderlijk huis verricht, leidde tot de volgende resultaten:

De slaap maakte zich met tamelijk gelijkmatige tussenpoozen van het meisje meester en duurde omstreeks tien minuten. In drie opeenvolgende nachten vertoonde hij zich, waarop eene gelijke rust-periode volgde. In de nachten van 13, 14 en 15 October was het kind somnambuul, bleef den 17^{en}, 18^{en} en 19^{en} October onaangetaast om den 20^{en}, 21^{en}, 22^{en} en 23^{en} weder tot zijne oude gewoonte te vervallen.

Telkens was het somnambulisme volkomen. In de ademhaling had geene verandering plaats. De oogen, hoewel open, waren ongevoelig voor het licht. Het meisje deed blijkbaar alles zonder bewustzijn, hoewel iedere beweging even regelmatig was als in normalen toestand. Zij keerde altijd weder naar haar bed terug, stapte er in zonder wakker te worden en bleef het overige van den nacht rustig doorslapen. In de nachten van den 21^{en} tot den 24^{en} werd het volgende opgemerkt:

Den 21^{en} verliet zij zonder hulp haar ledekantje, ging

naar het vuur, warmde zich, riep om haar vader en kroop daarna weer onder de wol.

Den 22^{en} ging zij insgelijks naar het vuur, doch kreeg nu vooraf een mes van de tafel om dit te verwarmen.

Den 23^{en} ging zij regelrecht naar de kachel, maar doofde het vuur bijna geheel uit, voordat zij naar haar bed terugkeerde.

Den 24^{en} liep zij niet naar het vuur, doch haalde haar bed af en maakte 't daarna weer op, met dien verstande evenwel, dat het hoofdkussen aan het voeten-einde werd gelegd. Toen zij daarmee gereed was, ging zij in deze veranderde positie liggen en sliep tot den volgenden morgen.

Zoolang de somnambule periode duurde was zij overdag zeer lethargisch, terwijl zij in den tusschentijd alle teekenen van een hoogst hysterisch en nerveus temperament vertoonde. De geringste aandoening was voldoende om de heerschappij over haar wil te verzwakken en stuipachtige trekkingen werden zeer gemakkelijk opgewekt. Het zachtste tikje had opzwellingen (*myoedema*) ten gevolge; streek men met den vinger langs haar gezicht, dan vertoonde zich binnen korten tijd een breede, roode striem, zooals men bij hersenziekten pleegt waar te nemen."

De voornaamste eigenschappen van den hypnotischen toestand gaf dat kind te aanschouwen.

Als wij nu maar konden vaststellen, hoe 't in een dergelijk geval met de zenuw-centra, waarvan de producten der verbeeldingskracht en der spierbewegingen afhankelijk zijn, gesteld is, zouden wij den sleutel tot eenige raadselen der hypnose bezitten. Voor het oogenblik ontbreekt die sleutel echter nog.

Toch valt uit het beschreven geval te leeren, waarop bij de bespreking van het hypnotisme om praktische redenen de nadruk moet worden gelegd: „De karakteristieke verschijnselen van het hypnotisme zijn ziekte-verschijnselen, m. a. w.: de hypnotische toestand is een ziekte-toestand.”

L'ipnotismo è certamente una malattia.

Deze woorden ontleenen wij aan een reeks van voortreffelijke artikelen over ons onderwerp, die in de *Civiltà Cattolica* 1) verschenen, toen Donato en andere hypnotiseurs in Italië allerwegen opzien baarden en de geheimzinnige kracht bij openbare voorstellingen zoo schandelijk misbruikten, dat de medische faculteit, in samenwerking met de kerkelijke en wereldlijke overheidspersonen, zich genoodzaakt zag, maatregelen daartegen te nemen.

De geneeskundigen, wier onderzoekingen in menig opzicht licht geworpen hebben over vele bijzonderheden van den hypnotischen toestand, zijn op dit punt met de theologen homogeen. Charcot spreekt van het hypnotisme als van een neurosis, door een experiment teweeg gebracht. Heidenhain's benaming van „kunstmatige katalapsie” leerden wij reeds kennen. In Italië ziet Mosso in de uitingen der hypnose een ziekelijke uitbreiding van de physiologische verschijnselen van slaap en somnambulisme. Wij zullen later zien, dat vele andere autoriteiten zich met dat gevoelen vereenigen.

1) L'ipnotismo tornato di moda, 1888. Later zijn deze artikelen ook afzonderlijk uitgegeven.

Nog ernstiger redenen zijn er om den nerveusen, door de behandeling van den hypnotiseur verkregen toestand als het kenmerk eener gevaarlijke ziekte te beschouwen. Een ziekte, die zich niet alleen tot een bepaald lichaamsdeel uitstrekt, maar ook als het begin en de bron van andere nog gevaarlijker en langduriger ziekte-vormen moet worden opgevat. Ook hierop komen wij bij gelegenheid terug.

Er is nog een andere groep van bekende verschijnselen, waarmee die van den hypnotischen slaap in menig opzicht overeenstemmen. De geneesmiddelen, welke gevoelloosheid uitwerken, zooals zij bij de patiënten onzer hospitalen dikwijls worden toegepast, hebben een effect, hetwelk dikwijls gelijk is op dat van de manipulaties des magnetiseurs.

Chloral veroorzaakt eene even volkomen lethargie, een even volkomen gevoelloosheid van het oog als het hypnotisme. Chloroform en aether brengen op den duur een delirium teweeg, dat verscheidene eigenschappen der hypnose bezit. De hoogere capaciteiten verslappen, de phantasie heerscht als de eenige macht over de andere, nog werkzame krachten.

De patiënt is ongevoelig voor een mes, dat in zijn vleesch wordt gezet, doch zijne andere zintuigen staan nog in verkeer met de buitenwereld. Hij ziet en hoort, hij voert een gesprek met den chirurg, zonder dat zijne gelaatsuitdrukking eenige onrust of pijn verraad.

De toeschouwer is verwonderd, als aanschouwde hij den invloed eener onzichtbare macht, wanneer hij kalme, verstandige woorden hoort uit den mond van een man, in wiens lichaam het operatie-mes wordt gedreven.

Waar is het geheim van dit mysterie?

Heeft Claude Bernard of Brown de waarheid ontdekt?

Brengen de bewuste vergiftige artsenijen in de hersenen een chemische verbinding, waardoor hare werkzaamheid wordt opgeheven. Of veroorzaken zij eene opeenhooping van het protoplasma in de zenuwcellen? Worden de zenuw-centra door haar gedurende eenigen tijd krachteloos gemaakt?

Het tegenwoordige geslacht is nog niet zoo gelukkig, die vragen te kunnen beantwoorden.

Zal de een of andere onderzoeker na ons in dit opzicht voorspoediger zijn?

Er is weinig waarborg, dat die hoop zal worden vervuld. De geheimen omtrent de verhouding van de ziel tot het lichaam zijn op het oogenblik nog even verborgen als in de dagen van Aristoteles en de verschijnselen bij de ziekelijke veranderingen in de levensfuncties hebben nog niets van hun mysterieus karakter verloren.

Een weinig meer licht over deze duistere quaesties wordt misschien verspreid door de wetenschap, dat de krachtig werkzame verbeeldingskracht, die wij bij gehyponotiseerde personen waarnemen, terug te vinden is in den toestand, welke door het gebruik van sommige geneesmiddelen in het leven geroepen wordt. De hallucinaties na het schuiven van opium blijken eene merkwaardige overeenkomst te hebben met die van den gehyponotiseerde. Geheugen en verstand worden door dit heulsap geprikkeld, en zij volgen de ziekelijke, opgewekte verbeelding in haar vlucht en hare afdwalingen.

Plotseling verdwijnen al de ellende en al het lijden van dit ondermaansche en de dreamer verkeert eenigen tijd in een wereld van tooverachtige bekoorlijkheid; de

werkzaamheid van zijn verstand vindt overvloedige stof in de verrukkelijke phantastische tafereelen, die in de rijkste kleurenpracht aan zijn geestesoog worden ontrold.

Bij anderen is de phantasie echter ook in staat, spookgestalten voor hunne verbeelding te doen verrijzen, die de ziel afwisselend aan pijn en vrees ter prooi geven.

Een sprekend voorbeeld van het veelvermogene eener overprikkelde verbeelding en van de heerschappij, die zij over geest en lichaam voert, als zij zich ontworstelt aan de macht van den wil, geeft ons De Quincey, die herhaaldelijk door een in ontbinding verkeerend lijk werd bezocht, dat naast hem in bed ging liggen, of hem bij het lezen van een boek over de schouders gluurde, hem met zijn verpestenden adem verstikkend, of dat bij hem kwam, gevolgd door een reeks afschuwelijke skeletten, die zijn kamer tot een knekelhuis maakten.

Hier is 't ook de plaats, melding te maken van den invloed op geest en organisme, door den in Egypte en Syrië bekenden „Hasjhisj” geoefend. De geleerden, die gelegenheid hadden, de werking van den „Hasjhisj” te bestudeeren, kennen daaraan de volgende eigenschappen toe: een behaaglijk gevoel van geluk, opheffing van het geregelde denkvermogen; onjuiste begrippen van tijd en ruimte; een ongewoon scherp gehoor; wanorde in de gemoedsbewegingen; onweerstaanbare begeerten en eindelijk eene krachtige verbeelding, met hallucinaties gepaard gaande.

Brièrre de Boismont heeft ons het wedervaren geschetst van eenige aanzienlijke Fransche heeren, die dit middel op zichzelf hebben beproefd.

„Het was,” zoo schrijft hij, „een zonderlinge aanblik,

toen deze mannen zich aanstelden, als waren zij aan een krankzinnigengesticht ontsnapt. Hun taal was onsamenhangend, hunne gebaren waren bespottelijk. De een zei tot den ander, dat hij een oor en een oog wilde geven voor een tweede tong om alles, wat hij gevoelde, te kunnen weergeven. Zij verklaarden, heel goed te weten, dat zij waanzinnige slachtoffers waren van een zonderlingen gekkenstreek. Nu en dan keken zij op hunne horloges en noemden het juiste uur of gaven een verstandig antwoord op de tot hen gerichte vragen, doch daarna zetten zij hun alleenspraak, deels met bewustzijn deels in delirium, weder voort. Hunne begrippen van tijd en ruimte waren in het oog loopend verward. Zoo zag mijnheer D. het Pantheon van Napels opbouwen en tot in de kleinste bijzonderheden beschreef hij de landschappen, die zijne aandacht trokken. Gehoor en gezicht waren zeer scherp. De herinnering van gebeurtenissen uit het verleden kon zoo levendig worden, dat zij deze andermaal schenen te doorleven. Niets bewees echter, dat zij in staat waren, de gedachten van anderen te lezen en verder konden zij zich ook alleen eene voorstelling maken van de dingen, die zij vroeger gezien hadden. In hunne geestvervoering waren zij zich volkomen bewust van hetgeen zij zeiden en deden, doch zij waren niet in staat, weerstand te bieden aan den lust om luide te lachen, te dansen en al de dwaasheden, die in hun hoofd rondwoelden, te volbrengen.” (1)

Wij zullen niet voortgaan met de vermelding van dergelijke feiten. Hetgeen wij hebben aangevoerd is vol-

(1) Méric, *Le Merveilleux et la Science*, pag. 223.

doende om te bewijzen, dat de verschijnselen van den hypnotischen toestand — wel te verstaan die van de lagere rangen — voor het meerendeel ook te voorschijn geroepen kunnen worden door ziekten of door zekere middelen, die op bepaalde zenuw-centra ageeren en aldus invloed uitoefenen op de verrichtingen, die deze centra tot uitgangspunt hebben of althans daardoor worden geïnfluenceerd.

Zij, die met aandacht de eigenschappen van den hypnotischen slaap onderzocht hebben, verwonderen er zich niet over, dat deze of gene ziekelijke toestand door de manipulaties van den magnetiseur kan worden te voorschijn geroepen. Maar wèl vinden zij het opmerkelijk, dat al deze toestanden — de karakteristieke symptomen van zooveel verschillende ziekten en de uitwerking van zooveel verschillende middelen — in eens door eene op het oog zoo eenvoudige methode kunnen worden opgewekt.

Getroffen door de gemakkelijke wijze, waarmee de magnetiseur zijn onevenredig moeilijk doel bereikt, vermoeden sommige onderzoekers, dat ook in de eenvoudige hypnotische verschijnselen een buitengewone kracht zich gelden doet.

Intusschen staat deze verklaring zelfs bij schrijvers, die overigens zeer geneigd zijn tot het aannemen van zulk eene kracht, nog volstrekt niet als een paal boven water. Over het algemeen kunnen ook de theologen, die over deze quaestie geschreven hebben, zich daarmee niet vereenigen. Hoe zou deze vooronderstelling ook te rijmen zijn met de reeds in 1656 door Athanasius Kircher gedane ontdekking, dat ook dieren door eenvoudige middelen

op dezelfde wijze als de menschen gehypnotiseerd kunnen worden?

Laat dit zijn, zooals het wil. Al neemt men aan, dat voor eene volledige verklaring de tusschenkomst van een hoogere macht in rekening moet worden gebracht, toch zijn de mannen van het vak 't vrijwel met elkander eens, dat ook natuurlijke krachten een werkzaam aandeel hebben bij het verkrijgen der hypnotische effecten.

Welke zijn die krachten?

De theorieën, waarin getracht wordt, een antwoord op deze vraag te geven, kunnen wij in drie klassen verdeelen.

In de eerste plaats achten sommigen voor de macht van het hypnotisme de aanwezigheid eener zoogenaamde „neurische” kracht noodzakelijk. Van haar wordt voorondersteld, dat zij het zenuwstelsel doordringt en daar vrijelijk circuleert; onder zekere omstandigheden kan zij het evenwel ook verlaten en op levende en levenloze stoffen overgaan, die aldus aan haren invloed onderworpen worden.

Deze theorie is van Mesmer afkomstig. In een nieuwen en meer wetenschappelijken vorm werd zij gegoten door A. Baretty, die den moed had, haar in de *Société de Biologie à Paris* te verdedigen 1) en een boekdeel van bijna zevenhonderd bladzijden met de details der hypothese te vullen 2). 't Was niet zeer waarschijnlijk, dat zijne meening veel aanhangers zou vinden. Het feit, dat onder zekere voorwaarden een individu zichzelf kan hypnotiseeren,

1) Zitting van den 30^{en} Juli 1881.

2) *Le Magnétisme Animal*, Parijs, 1887.

dat een uitwendige oorzaak, zonder medewerking van den mensch, in staat is, het hypnotisme te weeg te brengen en dat de hypnotiseur den slaap bewerken kan door bevelen of suggesties, die eerst na verloop van dagen moeten worden opgevolgd en op een tijdstip, dat het sujet niet meer aan het experiment denkt — dat alles schijnt hopeloos te pleiten tegen de kracht, die van het zenuwstelsel van den magnetiseur uitstraalt en van diens wil afhankelijk is.

Bij de tweede theorie wordt de oplossing van het vraagstuk gezocht in den nerveusen toestand, veroorzaakt door de handelingen van den hypnotiseur. Alles wordt hier op zuiver physiologische gronden verklaard. Indien men zekere zenuwcentra abnormaal maakt, moeten zij in staat zijn, al datgene te weeg te brengen, wat men den hypnotiseur ziet bewerken. Deze hypothese, door Charcot en de Salpêtrière-school beleden, is blijkbaar van uitgangspunt en strekking geheel materialistisch.

De derde theorie ziet in de verschijnselen van het hypnotisme een product der verbeeldingskracht, waarop de kunstgrepen van den magnetiseur een ziekelijken prikkel uitoefenen. Indien men slechts aanneemt, dat de zenuw-centra, welke de wilskracht beheerschen, in hunne werkzaamheid gestoord worden en de verbeeldingskracht, hetzij door suggestie of hoe dan ook, op ongewone paden wordt geleid, dan beweren deze theoretici alle eigenaardigheden van den hypnotischen slaap, die slechts aan natuurlijke oorzaken zijn toe te schrijven, te kunnen verklaren. De waarnemingen, zoo zeggen zij, newijzen bovendien, dat zonder suggestie, in den een of baderen vorm, de hypnotische verschijnselen van hooger

rang niet ontstaan. Nauwkeurige en dikwijls herhaalde proeven leeren, dat zuiver physische oorzaken, zoo zij niet een medium der suggestie vormen, onvoldoende zijn tot het opwekken der hypnose.

Dat is de theorie van Bernheim en van de school van Nancy. Deze theorie houdt ook Méric voor de ware en na een zelfstandig onderzoek hellen wij insgelijks het meest daartoe over.

III

EENE PROEVE VAN VERKLARING DER MEEST WAARSCHIJNLIJKE THEORIE.

Naar onze meening vinden althans die hypnotische verschijnselen, welke het gevolg van zuiver natuurlijke oorzaken zijn, ten volle eene verklaring in de werkzaamheid der psychische en sensitieve sferen, welke aan de leiding en de contrôle van den wil zijn onttrokken.

De psychologen letten bij hunne onderzoekingen niet voldoende op het aandeel, dat de wilskracht heeft in de vorming van onzen algemeenen en onzen voorbijgaanden geestestoestand. De wil is de hoogste, de alles regeerende kracht in den mensch en slechts onder zijn invloed blijven de ondergeschikte menschelijke vermogens binnen de perken, hun door de natuur aangewezen.

De theologie legt den nadruk op dit verschijnsel en de zedekundige wijsbegeerte is 't daarmee volkomen eens. De leer, dat onze godsdienstige opvattingen voor een groot deel afhankelijk zijn van onzen vrijen wil, verhoogt den invloed, dien deze hoogste macht op onze intellectuele overtuiging heeft. Ook het onderscheid, dat de oude ethische filosofen maakten tusschen den „actus

hominis'', d. z. de daden, die eene, den mensch eigene gave tot uitgangspunt hebben, en den „actus humani'', d. w. z. de echt menschelijke handelingen, die door het heerschende grondbeginsel der menschelijke natuur worden voorgeschreven, vestigt de aandacht op dit zelfde gewichtige psychologische vraagstuk.

Wij willen alle gaarne toegeven, dat de wil macht heeft over de ondergeschikte capaciteiten, van het verstand tot de lagere zintuigen toe. Maar wij trekken niet altijd den kring zoo wijd, dat daarbinnen alles kan worden opgenomen, wat aan die heerschappij schatplichtig is en laten maar al te vaak buiten rekening, dat de normale toestand van den geest en ook van het organische leven daarvan voor een deel afhankelijk is.

De wil kan geen zinnelijke indrukken scheppen, noch denkbeelden voortbrengen, noch de betrekkingen aangeven, die tusschen de producten der psychische en zinnelijke aanschouwing bestaan. Doch hij kan wel het gebruik van de vermogens tot aanschouwing en tot het verkrijgen van inzicht leiden; hij kan den blik des geestes meer op het eene dan op het andere voorwerp vestigen; hij kan het verstand noodzaken, den verkregen indruk te vergelijken met andere om aldus het beeld, dat de zinnen of den geest bezig houdt, in zijne ware gedaante te leeren kennen. Uit een bekend voorbeeld moge dat blijken.

Een vreemd voorwerp, waarop wij volstrekt niet verdacht waren, doet zich aan onzen blik voor. Op welke wijze overtuigen wij ons nu van de werkelijkheid?

Eensklaps roept de wil andere capaciteiten te hulp. Zoo mogelijk moet de gevoelszin dienst doen. Kan dit

niet, dan wrijven wij onze oogen om er ons van te verzekeren, dat zij op de gewone wijze werkzaam zijn; des noods stompen en knijpen wij ons zelf om er toch maar zeker van te zijn, dat onze zintuigen niet zijn ingedommeld. Ter vergelijking nemen wij andere voorwerpen te baat om aldus het vreemde te kunnen verklaren.

De macht, om de organen der waarneming nu eens hierop en dan weder daarop te vestigen, is een der belangrijkste functies van den wil. Zoo zijn wij immers in staat, de eene voorstelling tegenover de andere te plaatsen, dwalingen of misstappen door vergelijking met feiten uit verschillende bronnen te constateeren, en op deze wijze verzekeren wij ons ook dat evenwicht van gedachten en voorstellingen, hetwelk het kenmerk is van een gezonden geest.

Laat de wil zijne contrôle varen of wordt zijn macht beperkt, dan verraaft de wereld van gedachten en phantasie terstond de kenteekenen van een ongeregelde, toomellooze werkzaamheid. Als de heerschappij van den wil is opgeheven, worden verstand en zinnen voornamelijk door de wetten der gedachten-associatie geregeerd. Het eene denkbeeld roept het andere wakker, waarmee het vroeger was verbonden en het eene beeld doet het bewustzijn ontwaken van een ander, waarmee het bij voorafgaande indrukken gezamenlijk is opgetreden. Deze wet vormt dan het eenige geregelde — als men het zoo noemen mag — in de geheele reeks onzer gedachten en voorstellingen.

Vooronderstel, ik wijd mij aan abstracte studies — de metaphysica of de mathesis. Mijn geest verplaatst zich nu van het eene afgetrokken begrip naar het andere,

van de eene wetenschappelijke formule naar een tweede, waardoor zulk een verward net van gedachten wordt samengesponnen, dat mijn vrienden mij „abstract” noemen. Ben ik ontvankelijk voor poëzie, dus iemand, bij wien de phantasie krachtiger werkzaam is dan het verstand, dan maakt de phantasie, nadat de wil van zijn macht afstand heeft gedaan, zich van de leiding meester. De zachte zomerkoeltjes, het suizen van den wind door het struikgewas van het woud, het kabbelen der zee tegen het strand, het langzame voorttrekken van grillige wolkjes — dat alles voert de phantasie van den dichter naar het land der droomen. Het eene beeld gaat over in het andere, phantastische gestalten ontstaan uit de elementen der schoone vormen, waaraan de verbeelding zoo rijk is. Men leeft in een wereld van schittering en van schijn en elke prozaïsche poging om het weefsel dezer heerlijke hallucinaties aan de werkelijkheid te toetsen, wordt met weersin afgewezen.

Deze toestand van een dichterlijken en aesthetischen geest, die niet aan den leiband van den wil loopt, wordt niet oneigenaardig „droomerij” genoemd; inderdaad is dat niets anders dan droomend waken. De indrukken van buiten worden door de ziel bijna niet opgenomen of zoodanig geplooid, dat zij in overeenstemming zijn met de voorstellingen, die haar geheel vervullen. De kracht ontbreekt om den geest van de gedachten of het opgenomen beeld los te maken en dien met andere indrukken en begrippen te doen bezighouden, ten einde daaraan aldus de vrijheid terug te geven. Hij staat onder directie van een macht, die hem geboeid houdt met moeilijk te verbreken kluisters.

De geleerde in zijn afgetrokkenheid en de dichter in zijne droomerij letten niet op hunne omgeving, omdat er geen macht in hen aanwezig is, die hun aandacht op andere onderwerpen vestigt en op deze wijze de betoovering verbreekt. Soms gelukt dat wel is waar eens aan invloeden van buiten, doch meestal blijken deze, al zijn zij op zichzelf ook nog zoo krachtig, ontoereikende.

Wij hebben ons allen wel eens vermaakt met de anecdotes, die omtrent sommiger afgetrokkenheid in omloop zijn. Van Dr. Robert Hamilton te Aberdeen vinden wij het volgende vermeld:

„Buitenshuis was deze man een schaduw; op straat nam hij den hoed af voor zijn eigen vrouw, zijn excuus makende, dat hij niet de eer had, haar te kennen. 's Morgens in het donker kwam hij in het college-lokaal met een harer witte kousen aan den eenen en een zijner eigen zwarte kousen aan den anderen voet. Dikwijls besteedde hij den geheelen voor dictaten bestemden tijd met het wegleggen van de hoeden zijner studenten van de tafels, terwijl deze ze voortdurend weder op dezelfde plaats terugbrachten. Eenige keeren noodigde hij hen uit, hem te komen bezoeken, en toen zij daaraan gevolg gaven, berispte hij hen streng, omdat zij den gek met hem wilden steken. Op zekeren dag een wandeling makende, liep hij tegen een koe aan, keerde zich dadelijk om, vroeg om excuus, noemde haar „Madame” en vleide zich met de hoop, dat zij zich niet zou hebben bezeerd” 1).

1) Medegedeeld door Dr. Carpenter in zijne „Mental Physiology”, pag. 564.

Als wij wel eens in aanraking zijn gekomen met abstracte denkers of poëtische droomers, weten wij uit eigen ervaring, hoe gemakkelijk deze zich kunnen aanstellen, al halen zij dan ook nog niet bij Dr. Hamilton.

Wanneer wordt de wilskracht opgeheven? Hoe is de toestand der hersenen ten tijde van zulk eene wilsverlamming?

Wij kunnen daarop ternauwernood een antwoord geven, dat het neerschrijven waard is.

De werkzaamheid van den wil is insgelijks van zekere zenuw-centra afhankelijk. Als deze zich aan dienstweigeren schuldig maken, is de wil niet in staat, zijn gewonen invloed op de zintuigen uit te oefenen.

Niet zeldzaam zijn de voorbeelden, waarin het wilsvermogen, ondanks de krachtigste inspanning van het individu, niet in staat is, zijn macht over vermogens van den lageren rang terstond te herwinnen. De lezer der „Mental Physiology” van Dr. Carpenter zal zich den heer herinneren, die zoo dikwijls niet kon volbrengen, wat hij wilde. Wanneer hij zich wilde ontkleeden, duurde 't dikwijls twee uur, eer hij zijn jas kon losmaken en toch waren al zijne vermogens, met uitzondering van den wil, normaal. Bij zekere gelegenheid vroeg hij om een glas water, dat hem op een blad werd gebracht; hoe hevig zijn dorst ook was, kon hij 't toch niet aannemen, zoodat hij den bediende een half uur, toen de moeilijkheid was overwonnen, voor zich liet staan 1).

Worden de zenuw-centra, waardoor de wil de werkzaamheid van verstand en verbeelding regelt, verlamd,

1) Dr. Carpenter, Mental Physiology, pag. 385.

waardoor deze laatste aan haar eigen lot worden overgelaten, dan hebben wij verstoringen des geestes, zooals bij afgetrokkenheid, droomerijen of in nog duidelijker sprekenden vorm bij zielsziekten, voorkomen.

Waardoor worden de zenuw-centra van den wil zoodanig beheerscht, dat zij ophouden, hunne gewone functies uit te oefenen? Talrijke redenen schijnen daarvoor te bestaan.

Zekere slaapwekkende middelen, in het bloed opgenomen, zijn daartoe in staat. Zij isoleeren de bewuste centra, terwijl het denk- en voorstellingsvermogen onaangetast blijft. Het individu, dat aan den invloed van zulk een drank wordt onderworpen, kan de gedachten, die hem gesuggereerd worden, in zich opnemen en zich door zijne phantasie een voorstelling maken van de voorwerpen, die, hetzij door de woorden van anderen of door eigen gedachten-associatie, zijn geest bezighouden. Buiten machte blijft hij evenwel om orde in deze voorstellingen te brengen; deze komen en gaan, aan elke contrôle onttrokken, zoodat hij door hen en niet zij door hem worden geregeerd.

Ook in den slaap, bij het ontstaan der droomen, wordt dezelfde toestand der hersenen door een natuurlijke oorzaak in het leven geroepen. De wil slaapt of althans zijn de daarop betrekking hebbende centra buiten werking, zoodat gedachten en voorstellingen niet langer in toom gehouden worden. Geene vergelijking der droombeelden *vindt plaats met bestaande waarheden*, waardoor wij in staat zouden zijn de ongerijmdheid en de tegenspraak met onze gewone, werkelijke ervaringen te onthullen. De grootste buitensporigheden en de onmogelijkste combinaties worden door ons zonder eenig onderzoek

grif als bestaanbaar aangenomen. Geen macht is langer in ons werkzaam om het ontstaan der gedachten en der phantasie binnen zekere grenzen te beperken of de voorstellingen behoorlijk te corrigeeren.

Bovendien zijn er kunstmatige middelen, waardoor deze of dergelijke verschijnselen kunnen worden verkregen. Een idee of een beeld kan door krachtige suggestie den geest zoo volkomen beheerschen, dat deze voor andere indrukken onvatbaar wordt. Dit doel wordt in hooge mate bereikt door mechanische middelen, die den geest in ééne richting boeien en alle voorwerpen, die de aandacht van het individu in een andere richting zouden kunnen bezighouden, verwijderen.

Zoo zal een op stelligen toon en met vol vertrouwen gegeven bevel om in te slapen, voldoende zijn om personen, die gemakkelijk indrukken in zich opnemen, werkelijk den slaap te doen vatten.

Dergelijke invloeden werden indertijd aan een bijzondere kracht in het organisme van den operateur toegeschreven. Tegenwoordig behoeft de „neurische kracht” er niet langer met de haren te worden bijgesleept om zulke verschijnselen te verklaren. De kracht eener overweldigende suggestie wordt daartoe voldoende geacht.

Wij hebben gezien, dat elk physisch hulpmiddel om de zenuwcentra van den wil te doen insluimeren, de suggestie krachtig ondersteunt. De werkzaamheid van den wil is de grootste hinderpaal, den geest een *idée fixe* of eene alles verdringende suggestie in te prenten. Vandaar de resultaten der manipulaties van de „mesmeristen,” zooals het fixeeren, de zachte bewegingen met de handen voor het gezicht enz., vandaar ook in vele

gevallen de uitwerking van een schellen lichtstraal op de oog en of van een luiden kreet, die plotseling het gehoor treft.

Dr. Carpenter deelt een reeks van proefnemingen mede, door hem in 1847 gedaan op een heer, die zeer literarisch en wetenschappelijk was ontwikkeld en in buitengewone mate de macht bezat, zijne gedachten op één punt te concentreeren. Hij had slechts zijne handen op tafel te leggen en daarnaar een halve minuut te kijken om, na eene op stellingen toon uitgesproken suggestie, dat hij ze niet meer kon terugtrekken, ook feitelijk daartoe onmachtig te worden. Als hij zijn blik slechts korten tijd op de pool van een magneetnaald vestigde, zag hij daaruit vlammen schieten, die verschillend van kleur en vorm waren. Eene krachtige suggestie, welke aan den geest een *idée fixe* opdroeg, en een strakke blik, die de centra van den wil tot werkeloosheid doemde, waren voldoende om dezen heer tot den slaaf van zijne eigen gedachten te maken of hem voor eenigen tijd over te leveren aan de macht van hen, die de gedachten of phantasieën, welke zijn geest vervulden, naar willekeur konden leiden en afleiden.

Het is niet noodig, dat deze suggestie van een handig „operateur” uitgaat. Dikwijls doet het toeval, wat de kunst in de zooeven vermelde gevallen vermocht. De gevolgen van zulke toevalligheden kunnen somtijds zeer treurig zijn.

In 1889 bevond zich in het St. Joseph's-kinderhospitaal te Dublin een patiënt, wiens ziekte een sombere illustratie van deze waarheid mag worden genoemd. 't Was een knaap van tien à twaalf jaar. Hij was op zekeren

dag door een kwaden hond aangevallen, wiens beet echter niet tot zijn huid doordrong. Een zorgvuldig onderzoek door de geneesheeren van het hospitaal had deze omstandigheid boven allen twijfel verheven. De jongen was echter van het tegenovergestelde innig overtuigd en geen bewijs was krachtig genoeg om dit *idée fixe*, dat toevallig was ontstaan, te verjagen. De uitwerking daarvan was buitengewoon. Geheel onder den indruk van den vermeenden beet, bootste hij voortdurend het snauwen van een hond na. Dat snauwen werd bij hem tot zulk eene vaste gewoonte, dat hij bij het eten niet meer de mondbewegingen van een mensch maakte, maar geheel op een vleeschetend dier geleek. Naar alle waarschijnlijkheid zal dat zoo blijven, totdat 'tiemand gelukt, de overhand te verkrijgen over de macht van deze toevallige suggestie, die de eigenlijke ziekte is.

Dergelijke verschijnselen stellen ons in staat, de wijze van optreden en het succes te beoordeelen van de mesmeristen, de electro-biologen, de hypnotiseurs en andere operateurs van deze soort.

Hun streven is 't, den wil buiten te sluiten van het gebied der geesteswerkzaamheid. Tot dat doel wordt het een of ander beeld te baat genomen, dat de opmerkzaamheid van den geest geheel in beslag neemt, terwijl zorg gedragen wordt, dat deze indruk niet door vergelijking wordt gewijzigd. Gelukt dit, dan is het sujet in de macht van den operator. Zoolang die voorstelling onverzwakt blijft, kan hij het individu regeeren en diens gedachten of phantasie door suggestie beheerschen.

Dat schijnt ons de verklaring, die volgens het tegen-

woordige standpunt onze kennis van het mesmerisme, het hypnotisme en de electro-biologie van de wonderen van het magnetisme moet worden gegeven. In al die gevallen is naar onze meening de suggestie de groote factor. De verschillende manipulaties zijn slechts bijzaak en moeten alleen dienen om den wil zoodanig te doen insluimeren, dat hij zijn invloed niet langer doet gelden, of om de zenuw-centra, van welke zijne contrôle over de lagere vermogens afhankelijk is, buiten werking te stellen.

Dr. Carpenter geloofte dan ook, dat het onmogelijk is, den somnambulen toestand of andere karakteristieke verschijnselen te verkrijgen, indien het sujet er niet mee bekend is, dat een of ander „magnetisch of mesmerisch hulpmiddel” op hem wordt toegepast. Hij beweert, dat de navolgers van Mesmer, die voorgaven, zekere individuen onder hunne macht te kunnen krijgen, hunne proeven volkomen zagen mislukken, als de bedoelde personen in het geheel niet konden vermoeden, dat men op deze wijze invloed op hen wilde oefenen. Aan den anderen kant kwam 't herhaaldelijk voor, dat menschen, die in de meening verkeerden, dat zij uit de verte werden gemagnetiseerd, in slaap vielen op een tijd, dat de bewuste magnetiseur in het geheel niet aan hen dacht. De volgende proef werd door Dr. Noble te Manchester genomen; de uitslag daarvan schijnt onze conclusie te bevestigen:

„Een scherpzinnig en goed ontwikkeld vriend van mij had een dienstbode, die hij herhaaldelijk in een somnambulen toestand bracht en met wie hij allerlei proeven nam, waarvan ik zelf meermalen getuige was

Op zekeren dag deelde hij mij mee, dat 't hem gelukt was, haar uit een andere kamer dan waar zij zich bevond, zonder haar voorkennis, te magnetiseeren. Door zijn blik had hij, zonder dat het meisje hem zag, een harer ledematen verlamd en dergelijke fraaiigheden meer.

Verscheidene ooggetuigen, waaronder de huisdokter, bevestigden deze woorden. Mijn wantrouwen werd daardoor echter niet weggenomen. Naar ik vermoedde, werd de genoemde proef zoo dikwijls genomen, dat het meisje, zoodra er bezoek kwam of er overigens iets ongewoons voorviel, al bij zichzelf dacht, dat met haar zou worden geëxperimenteerd.

Ik werd uitgenoodigd, mij met eigen oogen te overtuigen; de wijze, waarop de proef zou worden genomen, mocht ik zelf bepalen.

Als de vertooning in het huis van mijn vriend plaats vond, zou het resultaat mij in geen geval kunnen bevredigen. Daarom stelde ik voor, dat de proef ten mijnen huize zou worden genomen en wel op de volgende wijze:

Op zekeren avond schreef mijn vriend mij een brief. Daarmee zond hij de bewuste dienstbode naar mijne woning, met de opdracht op antwoord te wachten. Vervolgens liet hij een rijtuig inspannen en zeide tot den koetsier, zoodat het meisje 't ook kon hooren, waarheen hij hem brengen moest. Terwijl de meid nog bezig was met zich te verkleeden, reed mijn vriend weg. Natuurlijk had hij onderweg den koetsier verteld, dat hij niet naar de eerstgenoemde familie, doch naar mij moest rijden. Tien minuten was mijn vriend reeds bij mij, toen er gescheld werd, waarna hij zich haastig in de zijkamer terugtrok. Op een stoel, die met den rug naar de half

geopende deur der zijkamer was gewend, liet ik het meisje plaats nemen, terwijl ik het antwoord ging schrijven. Volgens afspraak begon mijn vriend thans zijn experiment door de halverwege openstaande zijdeur, waar hij slechts twee voet van zijn sujet was verwijderd. De dienstbode had niet het minste vermoeden van onze proefneming; ik vermeed ieder gesprek en keek haar ook niet aan, opdat zij geen argwaan zou krijgen. Bijna een kwartier zat ik aan het antwoord te schrijven en maakte slechts een paar malen een onbeduidende opmerking.

Opstaande om een kaars te halen voor het lakken van mijn brief, gaf ik mijn vriend een wenk, zich te verwijderen. Niet het geringste spoor van het een of ander hypnotisch symptoom had zich voorgedaan.

In de woning van mijn vriend waren steeds weinige minuten noodig geweest om uit het woonvertrek de dienstbode in de keuken door muren en kamers heen te hypnotiseeren. Bij de door mij georganiseerde proefneming was de afstand veel geringer, het eenige onderscheid was — dat het sujet niets van het magnetisme wist en niets verwachtte.” 1)

Uit dit experiment valt nog meer te leeren. Daaruit blijkt, hoeveel scherpzinnigheid wordt vereischt om het sujet geen kennis te doen dragen van de te nemen proeven, opdat het zich niet bewust zij van de rol, die het daarbij speelt, en van het resultaat, dat men wenschte te verkrijgen. Wij mogen niet uit het oog verliezen, dat de concentratie van den geest op eene enkele gedachte, het waarnemings-vermogen voor alles, wat op dat onder-

1) British and foreign medical review, DL. XIX, pag. 478.

werp betrekking heeft, zoodanig verscherpt, dat veel van hetgeen anders voor verstand en zinnen verloren zou gaan, daarop thans een machtigen invloed oefent.

Deze helderheid van geest is ook eene eigenaardigheid van het somnambulisme en moet ongetwijfeld aan dezelfde oorzaak worden toegeschreven. Een voorbeeld van zulk eene samentrekking van gedachten op één punt geeft de slaapwandelaar, die uit zijn bed stapt en een moeilijk wiskundig vraagstuk uitwerkt, waarvan hij de oplossing in wakenden toestand tevergeefs herhaaldelijk probeerde. Een dergelijke scherpzinnigheid geldt echter alleen het onderwerp, waarvan de geest op dat oogenblik is vervuld. Andere denkbeelden en suggesties maken daarop geen indruk, totdat de tragsgewijze overgang tot een anderen gedachtenkring door eene gelukkig gekozen nieuwe impressie wordt bewerkstelligd.

Dr. Carpenter, aan wiens onderzoek van dit vraagstuk wij groote waarde hechten, vermeldt het volgende: Een jonge dame werd na den dood van haar innig geliefden broeder somnambuul. Dit somnambulisme vertoonde zich bij haar niet, zooals gewoonlijk, tijdens den slaap, doch terwijl zij wakker was. Dan sprak zij voortdurend over haar broer, herhaalde alles, wat op zijne ziekte betrekking had en was totaal ongevoelig voor alles, wat tot haar werd gezegd en niet met haar verlies in verband stond. Bij zekere gelegenheid hield zij den man harer zuster voor den gestorven jonkman; zij verbeeldde zich, dat hij uit den hemel was gekomen om haar te bezoeken en voerde een lang gesprek met hem. Afgezien van de groote dwaling van haren geest, waren hare woorden zoo verstandig als men maar wenschen kon. Hare oogen

waren geopend, doch zij herkende niemand, zelfs niet haar eigen zuster, die, wat uitdrukkelijk vermeld dient te worden, tijdens de ziekte van haar broeder toevallig niet thuis was geweest. 1)

Zoodanig is het ook gesteld met een door de kunst van den operateur en niet door de macht van het toeval of door een ziekte gehypnotiseerd sujet. Hij heeft slechts ooren en oogen voor hetgeen hem wordt voorgepraat en dit neemt hij in zich op in den vorm, dien de suggestie daaraan gelieft te geven. Gevoel, reuk, gezicht en gehoor nemen van voorwerpen slechts die eigenschappen waar, welke de hypnotiseur daaraan toekent, en de aldus binnen enge grenzen beperkte zintuigen verraden eene fijnheid, die hun in den normalen toestand vreemd is.

Dr. Carpenter had onder zijne patiënten een jongmensch, dat in de hypnose uit een gezelschap van meer dan zestig personen, door middel van zijn reukorgaan, den drager van een hem gegeven handschoen wist te ontdekken. 2)

Zorgvuldige proefnemingen hebben ons geleerd, dat de spieren in dezen toestand eene werkzaamheid kunnen ontwikkelen, waartoe zij anders onbekwaam zijn en dat een moeilijk lied kan worden nagezongen door personen, die in het gewone leven alies behalve muzikaal en althans voor zulk een moeilijke taak in het geheel niet zouden berekend zijn.

Deze verhoogde vatbaarheid van geest en zinnen maakt

1) Mental Physiology, pag. 597.

2) Mental Physiology, pag. 607.

het sujet vooral ontvankelijk voor suggesties, die den operateurs en waarnemers zelf dikwijls verborgen blijven. Daarom verdient voorzichtigheid ook hier aanbeveling en mogen wij alleen den resultaten van zeer scherpzinnige magnetiseurs ons volle vertrouwen schenken.

Deze omstandigheid geeft ons vrijheid, eene sceptische houding aan te nemen ten opzichte van de „wonderen”, waarvan sommige hypnotiseurs melding maken. De tegenwoordigheid van „geesten” wordt daardoor in ons oog in verschillende gevallen, waar het aannemen van zulk eene tusschenkomst noodzakelijk wordt geacht, vrijwel onnoodig.

IV

DE GEVAREN VAN HET HYPNOTISME.

Aan de theorie, in de voorafgaande bladzijden ontwikkeld, behooren onze lezers geene hoogere waarde toe te kennen dan aan eene zuivere hypothese. De psychische en organische verschijnselen, die daaraan ten grondslag liggen, werden door wetenschappelijke autoriteiten tot hiertoe nog zoo weinig bestudeerd, dat 't onverantwoordelijk zou zijn, reeds nu eene definitieve, in alle onderdeelen vastgestelde verklaring te willen geven. Voor het oogenblik kan men weinig anders doen dan constateeren, dat er overeenkomst bestaat tusschen de verschijnselen van het hypnotisme en die van het somnambulisme en andere abnormale toestanden.

Zijn wij door die wetenschap reeds een heel eind op weg, toch wordt de geest van onderzoek, welke de oorzaak wil trachten op te sporen, daardoor slechts ten halve bevredigd. Ook onze conclusie, dat de suggestie de voornaamste kracht is, waaraan de kenmerken der hypnose zijn toe te schrijven, geeft geen afdoend antwoord op de vraag naar de wijze, waarop de beschreven verschijnselen worden geboren.

Op welke zenuw-centra wordt voornamelijk invloed geoeffend en hoe geschiedt dat? Welk is het onderlinge verband tusschen de gestoorde centra?

Deze en nog zooveel andere vragen, waarvan de beantwoording voor eene wetenschappelijke verklaring van de hypnose toch zoo noodig is, zijn nog in het duister gehuld. Daarom zou 't voorbarig zijn, reeds nu met zekerheid te spreken van indirecte physische en psychologische oorzaken, waarvan het hypnotisme het gevolg zou zijn.

Die angstvalligheid kunnen wij daarentegen laten varen, wanneer er sprake van is, zich een denkbeeld te vormen van de practische gevaren, welke aan de toepassing van het hypnotisme zijn verbonden. Al zijn wij ook niet in staat, aan te toonen, „hoe” chloroform of aether op geest en zinnen werken, toch mogen wij op grond der ervaring beweren, dat ook bij de zorgvuldigste applicatie daarmee altijd eenig gevaar gepaard gaat. En al kunnen wij nu ook niet met zekerheid zeggen, op welke manier de organische centra van den wil, het verstand en het gevoel door de operaties van den hypnotiseur worden geïnfluëncieerd, toch hebben wij genoeg feiten tot onze beschikking om proeven met het hypnotisme, zooals die in het openbaar of in particuliere gezelschappen somtijds worden genomen, te veroordeelen.

In de eerste plaats schijnt 't buiten kijf, dat het hypnotisme voor het sujet groote gevaren oplevert. In het rapport, door de medische faculteit te Parijs in 1784 uitgebracht, wordt de ernstige bezorgdheid der doctoren in de volgende woorden uitgedrukt: „De stuiptrekkingen kunnen gewoonte worden en in de steden, waar zulke

proeven geoorloofd zijn, is het niet onmogelijk, dat zij een epidemie veroorzaken, die zelfs op toekomstige generaties nawerkt”.

Ook Braid, aan wien wij de eerste methodische behandeling van het vraagstuk te danken hebben, richt eene ernstige waarschuwing tot hen, die in de verzoeking mochten gebracht worden, van het hypnotisme een grap te maken. Volgens hem mag het nooit worden aangewend ter bevrediging van bloote nieuwsgierigheid. Vooral mag het niet worden toegepast op hen, die aanleg voor een beroerte hebben of wier organen op de een of andere wijze zijn aangedaan. Hij verzekert plechtig, dat hij het gebruik van dit middel door hen, die in de geneeskunde niet zeer bedreven zijn, steeds in de scherpste bewoordingen heeft afgekeurd.

Verdedigt Paul Richer ook het recht van de doctoren om het hypnotisme bij hun onderzoek naar de natuur en de verschillende vormen van hysterie toe te passen, toch acht hij 't tegelijkertijd boven allen twijfel verheven, „dat herhaalde experimenten bij jonge en gezonde menschen een verborgen aanleg tot zenuwlijden tot ontwikkeling kunnen brengen, zoodat de toestand van psychische abnormaliteit, die aan het hypnotisme eigen is, bestendig kan worden”. 1)

In de taal der geleerden wordt hier gezegd, dat hypnotische proeven aanhoudenden waanzin ten gevolge kunnen hebben. Ook Grasset, een beroemd medicus te Montpellier en schrijver van een verdienstelijk werk over de zenuwieer, verklaart, dat een gezond persoon met

1) Richer, *La Grande Hystérie*, pag. 794.

aanleg voor den hypnotischen slaap, na herhaaldelijk gehypnotiseerd te zijn, eerst hoogst zenuwachtig, daarna hysterisch en eindelijk idioot kan worden 1). Dr. Vizioli, die van de stedelijke gezondheidscommissie te Rome de opdracht ontving, verslag uit te brengen over de toepassing van het hypnotisme in Italië, kan zich volkomen met de uitspraak van Grasset vereenigen en voegt daaraan nog toe: aan mijne zorgen is een knaap toevertrouwd, die door Verbeek werd gehypnotiseerd en sedert aan het malen is geraakt.

Wij laten hier nog de opinie volgen van een schrijver, die niet alleen geen tegenstander is van de rondreizende hypnotiseurs, maar zelfs de helper van Donato was bij diens séances te Milaan en Turijn, welke vóór eenige jaren zooveel opzien wekten. „Het is voor iemand, die zeer vatbaar is voor hypnose, volstrekt geen onschuldig vermaak, zich dikwijls aan de operaties van den magnetiseur te onderwerpen. Het gevolg daarvan kan zijn, dat het verstand voor korter of langer duur wordt verzwakt. Door de onbedrevenheid van den operateur komen herhaaldelijk ongeneeslijke naweeën voor. Gevallen, waarin het lichaam langen tijd, ook in wakenden toestand, aan hevige schokken ten prooi is; de moeilijkheid, het sujet wakker te maken; een zeker soort van epilepsie; verzwakking en zelfs verbijstering van het verstand behoorden iedereen, die het dierlijk magnetisme niet grondig heeft bestudeerd, van het aanwenden van het hypnotisme af te schrikken. 2)

1) Relazione Sull' Operato dal Consiglio Superiore di Sanità, pag. 14.

2) L'ipnotismo Svelato, 1886, pag. 10.

De publieke vertooningen der beroemdste hypnotiseurs van den nieuweren tijd, zooals Donato, Verbeck, Hansen en Zardanelli, zijn door de medische faculteiten in Oostenrijk en Italië ten strengste afgekeurd. Het eenig oogmerk was daarbij de zorg voor de openbare gezondheid.

Zoodra Donato in Italië van zich deed spreken, richtte Dr. Benedikt te Weenen tot de geneeskundige autoriteiten in Italië een schrijven om hen te wijzen op het gevaar, dat gelegen was in het optreden van dien magnetiseur. — een gevaar zoo groot, dat de politie te Weenen de voorstellingen van Hansen had verboden. Dr. Benedikt, zelf een bekwaam hypnotiseur, verzekerde den Italiaanschen doctoren: De theatrale voorstellingen van Donato en consorten zullen de nerveuse ziekten gevaarlijk doen toenemen en overigens ook rechtstreeks schade aan de gezondheid berokkenen. Ik zelf ben in de gelegenheid, u een voorbeeld te noemen. Bij een student werd door een hypnotisch experiment verkregen, dat het eene oog geheel en het andere gedeeltelijk van het gezichtsvermogen werd beroofd 1). Tot heden is men er niet in kunnen slagen, den ongelukkige het gebruik dezer zintuigen terug te geven.

Professor Cesare Lombroso, specialiteit voor zielsziekten, was ooggetuige van Donato's optreden. Zijne aantekeningen bracht bij ter kennis van de Hoofdcommissie voor de Volksgezondheid, die te Rome vergaderde om te beraadslagen over den invloed van het hypnotisme op het algemeene welzijn. Een kort uittreksel van dit verslag zal voldoende zijn tot het trekken eener conclusie.

1) Brief aan Professor Rummo te Napels, gedateerd: 30 Juni 1885.

C., koninklijk ambtenaar en uitstekend letterkundige, kreeg gedurende de voorstelling een aanval van *paresis*, (een voorbijgaande verlamming), doch herstelde, dank zij de behandeling van Dr. Bellosta.

Mejuffrouw F. viel in een hypnotischen slaap, die door katalepsie werd gevolgd.

Mej. R. kreeg het *idée fixe*, dat zij tegen haar zin voortdurend werd gehypnotiseerd en kwam in een toestand, die aan hysterische verstandsverbijstering doet denken.

C., een student, die van slaapwandelen was genezen, verviel, na door Donato gehypnotiseerd te zijn, in zijn oude kwaal.

X. kreeg na een voorstelling van Donato epileptische trekkingen.

Een ander, Lesc. geheeten, keerde, na in den hypnotischen slaap gebracht te zijn, telkens weer daartoe terug, als hij blinkende voorwerpen zag. Hij kon geen weerstand bieden aan het bevel van Donato, om op een bepaald uur in de komedie te komen, hoewel hij er zelf weinig lust toe had en zijne vrienden hem ook tot verzet prikkelden.

R., student in de wiskunde, geraakte, zoodra hij met zijn passer wilde werken, terstond in hypnose, waardoor hij genoodzaakt was, zijne teekenstudies een tijdlang te laten varen.

De luitenant bij de artillerie G. werd door Donato gehypnotiseerd. Hem werd opgedragen, op een bepaald uur in den schouwburg te verschijnen om de macht van den hypnotiseur te bewijzen. G. lachte daarom. Op den bepaalden tijd kreeg hij echter zulk een sterken aandrang om het bevel te volbrengen, dat hij in woede ontstak jegens zijne superieuren, die hem wilden tegenhouden.

Toen hij ten slotte met geweld in het volvoeren van zijn plan werd verhinderd, werd hij razend en viel in een hypnotischen slaap. Bij het ontwaken kon hij zich van het voorgevallene niets herinneren.

R., een wijnhandelaar, die zich voor enkele hypnotische proeven beschikbaar had gesteld, verloor zijn geheugen volkomen en in den nacht na de séance kreeg hij *eczema* (vurigen uitslag). Deze onpasselijkheid duurde acht dagen.

De nasleep van het hypnotisme bestaat zeer dikwijls in: somnambulisme of half-somnambulisme; de neiging, bij de minste aanleiding daarin te vervallen; verhoogde sensoriële reflex-prikkelbaarheid; somtijds de Russische ziekte (*miriachit*), schokken, verstandsverbijstering, verzwakking van het geheugen en *eczema*, over welk laatste verschijnsel diegenen zich niet zullen verwonderen, die het nauwe verband tusschen de huidaandoeningen en de zenuwen kennen. 1)

De overtuiging vestigde zich, dat de gevaren, door de eerste medische autoriteiten van Italië geschetst, als een dreigend ongeluk moesten worden beschouwd.

De gezondheidscommissie te Milaan gaf een geschrift in het licht, waarin zij erop aandrong, dat aan Donato en alle zogenaamde hypnotiseurs of magnetiseurs het optreden in schouwburgzalen en openbare lokalen zou worden verboden. Bovendien werd, ter bevordering van het algemeen welzijn, een verzoek tot de Regeering gericht om dit verbod tot geheel Italië uit te strekken.

De hoofdcommissie voor de volksgezondheid was juist

1) Studii sull' Ipnotismo, Turijn, 1886, pag. 20—22.

te Rome vergaderd. Na de noodige discussies en beraadslagingen werd besloten, dat alle proeven met het hypnotisme in openbare bijeenkomsten verboden zouden worden. Dit besluit werd kort daarna uitgevaardigd.

Zooals wij zagen, had men reeds vroeger te Weenen denzelfden maatregel genomen. Daar was 't Hansen, die door zijne hypnotische kunsten veel van zich deed spreken. Het oordeel der medici over Hansen's voorstellingen was door de Regeering ingeroepen; dit was voor den Deenschen magnetiseur hoogst ongunstig. De commissie deed, bij monde van Prof. Hoffmann, uitkomen, „dat de opheffing van het zelfbewustzijn en de aan katalepsie herinnerende spier-contracties zeer ernstige gevaren na zich konden slepen en dat men hier met abnormale toestanden te doen had, waarvan het zeer moeilijk was, de grenzen tusschen het al of niet gevaarlijke met juistheid te trekken”. Ook werd meegedeeld, dat de bewuste experimenten hart-verlammingen konden veroorzaken en dat zij alleszins geschikt waren om zenuwen en zielsziekten te bevorderen. „De ervaring, zoowel uit de middeleeuwen, als ook uit den nieuweren tijd bewijst, dat dergelijke opwindende middelen epidemieën van ziels- en zenuwziekten doen ontstaan.”

Wij hebben lang genoeg bij dit deel van het vraagstuk stilgestaan. Waar zooveel uitmuntende geleerden gesproken hebben, moeten wij het uitoefenen van hypnotische kunsten als een gevaar beschouwen en niemand mag zich daaraan wagen, noch deze op zichzelf toepassen, die niet gaarne zijne eigen geestelijke gezondheid of die van zijn medemensch in de waagschaal wil stellen.

Er is echter nog een ander, nog een ernstiger bezwaar tegen deze experimenten in te brengen.

Moreele gevaren liggen niet minder voor de hand dan de physische. Het is geheel ongerechtvaardigd, van onze eigen, onafhankelijke persoonlijkheid afstand te doen, de contrôle over onze zelfstandige daden prijs te geven, een tijdlang het instrument van den wil of de luimen van een ander te worden — en dat alleen om een onderwerp van gesprek te hebben, de verbazing der kijkgrage menigte op te wekken of bloote nieuwsgierigheid te bevredigen.

Wij zijn in dat geval niet langer heer en meester over ons eigen doen en laten; wij kunnen er toe gebracht worden, ons zelf of anderen te benadeelen, hetzij door vervalsching van een of ander document, hetzij door overdracht van ons eigendom of zelfs door een schandelijke leugen te bevestigen. Dat is echter nog niet het ergste. Het sujet kan een indruk worden ingeprent, dien het eerst later in wakenden toestand op geheel onberekenbare wijze tot uiting brengt. Door proeven is bewezen, dat iemand, wien tijdens de hypnose eene uitvoerige beschuldiging van een vriend was voorgepraat, na het ontwaken zich bereid verklaarde, de aantijgingen met een eed te bevestigen. De herinnering aan de bron, waaruit hij den laster putte, was voor hem geheel verloren gegaan en met onwrikbare hardnekkigheid hield hij vol, dat de aanklacht uit zijne persoonlijke ondervinding voortvloeide.

Het „Dublin Freeman's Journal” berichtte onlangs, dat eenige kinderen, onder den invloed van hypnotische suggestie, hun ouders geld ontstalen en dat aan hun magnetiseurs gaven.

Een Londensch dagblad verklaart de zonderlinge daden van een Europeesch monarch door aan te nemen, dat hij bij zijne buitensporigheden onder den invloed van het hypnotisme handelt.

Zonder dat nader te willen onderzoeken houden wij 't, op grond van minder quaestieuse feiten, voor bewezen, dat in de uitoefening van het hypnotiseeren elementen zijn, die voor de algemeene moraliteit als hoogst gevaarlijk moeten worden beschouwd. Ook uit dit oogpunt heeft de overheid zich de zaak aan te trekken en moet zij haar zooveel mogelijk onderdrukken.

Ten slotte gaat het mesmerisme of hypnotisme nog met een andere schaduwzijde gepaard. Waar dit ingang vindt, doet 't soms het onzinnigste en grofst bijgeloof ontstaan. 't Is niet genoeg, dat de gehypnotiseerde door de suggesties van den operateur wordt beheerscht, dat hij, zonder eenige zelfstandigheid, aan de ideeën of latheden van een ander is overgeleverd — maar bovendien wordt hij nog gedwongen, door abnormale en onnatuurlijke middelen met eene geenszins ware wereld te verkeerē. Zoo wordt hem bevolen, met zijne handen en voeten te kijken, met zijne knieën of ellebogen te luisteren, te zien, wat er bij onze tegenvoeters voorvalt, te beschrijven, wat op eene plaats gebeurt, die hij nooit gezien heeft en duizend mijlen verwijderd is, inlichtingen van menschen in te winnen, die hij nooit gekend heeft en die door koninkrijken of continenten van hem zijn gescheiden.

Slechts één stap verder — en men is gekomen aan het verkeer met de geestenwereld en aan al de krankzinnige ceremonies, waardoor „de geesten der onderwereld” worden bezworen.

Een dergelijke ontwikkeling der hypnotische praktijken komt voor en kan niet uitblijven, waar men aan deze den weg vrijlaat.

In dit gevoelen worden wij des te meer bevestigd door de „Revue philosophique,” wier niets minder dan lichtgevoovige redacteur den naam van Ribot draagt. Dit tijdschrift nam onlangs eene brochure, door Dr. Dufay voor de leden der „Société de psychologie physiologique” geschreven, in haar geheel over. Daarin wordt een lange lijst gegeven van gevallen van „helderziendheid,” waardoor voorwerpen op een afstand van 4000 mijlen konden worden waargenomen.

Volgens de brochure zijn de observaties met wetenschappelijke nauwkeurigheid gedaan en is zorgvuldig voor misleiding gewaakt. Over de feiten willen wij niet twisten. Zij zijn geconstateerd of niet. In het eerste geval werd Dr. Dufay door „tooverij” bedrogen — in het andere door de een of andere natuurlijke vergissing op een dwaalspoor gebracht.

12 51957

INHOUD.

	Blz.
VOORREDE	5
I. Hoe doet het hypnotisme zich voor?	7
<i>a.</i> De invloed op de spieren	17
<i>b.</i> De invloed op de zintuigen	21
<i>c.</i> Het verstand tijdens de hypnose	25
<i>d.</i> De wil	28
<i>e.</i> Functies, ondergeschikt aan zintuigen en verstand.	33
II. Verschillende proeven van verklaring der hypnose	36
III. Een proeve van verklaring der meest waarschijnlijke theorie	53
IV. De gevaren van het hypnotisme	69

